

บทที่ ๒

หลักธรรมที่ส่งเสริมการใช้วาจาเชิงพุทธในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักธรรมที่ส่งเสริมการใช้วาจาเพื่อการค้าขายเชิงพุทธในพระพุทธศาสนา โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้ ความหมายของวาจา ความหมายของสัมมาวาจา ความสำคัญของการใช้วาจา องค์ประกอบของวาจา คุณลักษณะของการใช้วาจา มารยาทการใช้วาจา ประโยชน์ของการใช้วาจา โทษของการใช้วาจาและการใช้วาจาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และหลักธรรมที่ส่งเสริมการใช้วาจาเชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

๒.๑ ความหมายของวาจา

ความหมายของวาจา ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้ให้ความหมายของพจนานุกรมไว้ว่า วาจา หมายถึง คำกล่าว คำพูด ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้ฟังและผู้พูด^๑

ปิ่น มุทุกันต์ ได้ให้ความหมายของคำว่า วาจา หมายถึง การเจรจา คือการแสดงเจตนาของตนให้คนอื่นเข้าใจ โดยตรง ได้แก่ การพูด โดยทางอ้อม ได้แก่ การแสดงออกแทนคำพูดทุกวิธี การบอกกล่าวด้วยตัวอักษร เช่น การเขียนหนังสือ การทำเครื่องหมายด้วยภาพ หรือด้วยแสงด้วยสี เป็นต้น^๒

จ่านงค์ ทองประเสริฐ ได้ให้ความหมายของ วาจา ไว้ว่า ภาษาแบ่งออกได้ประเภทใหญ่ ๆ ๒ ประเภท ประกอบด้วย ภาษาพูดและภาษาเขียน ภาษาพูดเป็นภาษาที่ประชาชนทั่วไปใช้สื่อสารกันไม่ว่าประชาชนนั้น ๆ จะได้รับการศึกษาหรือไม่ก็พูดได้ บางคำอาจจะไม่ได้รับการยอมรับ ภาษาเขียนเป็นภาษาที่ได้รับการกลั่นกรองมากยิ่งขึ้นไป เป็นภาษาของบุคคลที่ได้รับการศึกษามาแล้ว นอกจากภาษาพูดและภาษาเขียนแล้ว ก็มีภาษาท่าทางซึ่งเป็นการสื่อสารด้วยท่าทางตามธรรมชาติของมนุษย์ เป็นภาษาที่สื่อสารออกมาจากความรู้สึกนึกคิด และเป็นภาษาที่สื่อสารความจริงได้มากกว่าภาษาพูดเพราะว่าภาษาพูดบิดเบือนไม่ได้^๓

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๖๖.

^๒ ปิ่น มุทุกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาเมฆราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

^๓ จ่านงค์ ทองประเสริฐ, วัฒนธรรมไทย-ภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๕-๑๒๙.

เสนาะ ผดุงฉัตร กล่าวถึงการพูดสองแบบ ได้แก่ การพูดได้คือ การพูดที่เปล่งออกมาเป็นภาษามนุษย์ส่วนเมื่อฟังแล้วมีความหมายอย่างไรเป็นอีกเรื่องหนึ่ง และการพูดเป็น คือการพูดให้คนฟังชื่นชอบ เชื่อถือ คล้อยตาม เกิดความนิยมชมชอบในตัวผู้พูด การจะทำไดเช่นนี้ต้องหมั่น ศึกษาและฝึกฝน^๔

ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ ได้กล่าวว่าเกี่ยวกับวาทะว่า นักวิทยาศาสตร์ได้ยอมรับใน ความสำคัญของภาษาในการสื่อสารแล้ว ต่อมาเมื่อการสื่อสารมีการพัฒนามากขึ้น จึงมีผู้วิเคราะห์สารหรือตัวภาษาว่า น่าจะแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือวัจนภาษา ภาษาที่ใช้ถ้อยคำได้แก่ คำพูดที่ตกลงร่วมกันใช้ในสังคม มีระบบ มีหลักเกณฑ์ทางภาษาและไวยากรณ์ และอวัจนภาษา ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ^๕

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ กล่าวว่า วาจาหรือการพูด หมายถึง พฤติกรรมตามธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ใช้เป็นเครื่องช่วยในการสื่อความหมายให้เข้าใจกัน โดยใช้เสียง รหัสสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดความรู้ ความรู้สึก ความคิดเห็น และความต้องการจากผู้พูดไปสู่ผู้ฟังให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมายของผู้พูด^๖

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปความหมายของวาทะ ได้ว่า วาจาหรือการพูดเป็นการถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกหรือประสบการณ์ของผู้พูดไปสู่ผู้ฟัง โดยอาศัยถ้อยคำและน้ำเสียง อากัปกิริยาในการสื่อความหมายในลักษณะของวัจนภาษา ได้แก่ ภาษาที่ใช้ถ้อยคำได้แก่ คำพูดที่ใช้ในการสื่อสารตกลงร่วมกันในสังคม และอวัจนภาษา คือ ภาษาที่ไม่ต้องใช้ถ้อยคำอาจเป็นภาษามือหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ

๒.๒ ความหมายของสัมมาวาจา

สัมมาวาจา คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากมุสาวาท เจตนาเป็นเหตุเว้นจากปิสุณาวาจา เจตนาเป็นเหตุเว้นจากผรุสวาจา เจตนาเป็นเหตุเว้นจากสัมผัปปลาปะ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา^๗

สัมมาวาจาเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บำปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมีจฉาวาจาเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มทีเพราะ

^๔ เสนาะ ผดุงฉัตร, *วาทศาสตร์ ศิลปะเพื่อการพูด*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^๕ ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์, *พูดได้ พูดเป็น*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐.

^๖ สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, *หลักการพูด*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (ปัตตานี : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๐) หน้า ๔๐.

^๗ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๘/๑๑.

สัมมาวาจาเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์^๘

สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ตนเองเป็นผู้มีสัมมาทิฐิและชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาทิฐิ...ตนเองเป็นผู้มีสัมมาวาจาและชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาวาจา ตนเองเป็นผู้มีสัมมาสมาธิและชักชวนให้ผู้อื่นมีสมาธิ...บุคคลนี้เรียกว่าสัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ^๙

ราชบัณฑิต ได้ให้ความหมายของ สัมมาวาจาไว้ว่า หมายถึง การเจรจาชอบ คือ ประพฤติวิจิตร^{๑๐}

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงให้ความหมายของสัมมาวาจาไว้โดยย่อว่า

“สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายความว่า พูดจาถูกต้อง หรือเมื่อไม่พูดก็นิ่งเพราะเว้นเสียจากการพูดที่ผิดพลาดในที่นี่ ได้แก่ เว้นจากพูดมุสา เว้นจากพูดส่อเสียดเว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อไม่มีประโยชน์”^{๑๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ การเว้นจากทุจริต ๔ เว้นจากการพูดเท็จรวมทั้ง สัจจะวาจาด้วยการพูดความจริง เว้นการพูดส่อเสียดพูดคำสมานสามัคคี เว้นการพูดคำหยาบ พูดคำอ่อนหวานสุภาพ และเว้นการพูดเพ้อเจ้อ พูดคำที่ตีมีประโยชน์”^{๑๒}

พระธรรมปฎก (ประยูร ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการสื่อสารภาษาเพื่อเข้าถึงสัจธรรม สรุปใจความได้ว่า ภาษาที่คนเราใช้ส่วนใหญ่อยู่ในระดับสมมุติ ซึ่งอาจจะบังความจริงในระดับปรมาตมได้ เพราะคนเรามีความยึดติดในภาษาตามที่ตนมีอยู่ จึงไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้ คนที่เข้าใจความจริงก็คือ รู้ว่าภาษานั้นเป็นเพียงสื่อเพื่อเข้าถึงสัจธรรม แต่ไม่ได้สื่อสารสัจธรรมเพราะวาจาแสดงสัจธรรมออกมาไม่ได้ แต่ภาษาสามารถทำให้คนที่ฉลาดใช้ความคิดพิจารณาเชื่อมโยง เพื่อจะเข้าถึงความจริงได้ต่อไป^{๑๓}

^๘ อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๑๔/๒๕๕.

^๙ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๐๕/๓๐๖.

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๗๑.

^{๑๑} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), หลักพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กาญจนบุรี : สหทัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๔๙-๕๕๐.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสมนึก, ๒๕๕๒), หน้า ๗๖๘-๗๖๙.

^{๑๓} พระธรรมปฎก (ประยูร ปยุตฺโต), การสื่อสารภาษาเพื่อเข้าถึงสัจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๔.

คำว่า “สัมมาวาจา” หากแปลออกมาเป็นข้อๆอย่างง่าย ๆ ย่อมสรุปได้ ๕ ข้อดังนี้ คือ

๑. ต้องเป็นคำจริง คือ ข้อมูลที่ถูกต้องมีหลักฐานอ้างอิงได้ไม่ปั้นแต่งขึ้นมาเอง

๒. ต้องเป็นคำสุภาพ คือ พูดด้วยภาษาที่สุภาพไพเราะ ไม่หยาบโลนหยาบคาย ฟังแล้วรู้สึกประทับใจ

๓. พูดแล้วมีประโยชน์ คือ มีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำแนวทางไปคิดหรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ต่อไป

๔. พูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือ พูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟังมีความจริงใจต่อผู้ฟัง

๕. พูดได้ถูกกาลเทศะ คือ พูดในสถานที่เหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ในปริมาณที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากขึ้นอยู่กับเรื่องที่กำลังพูดนั่นเอง

หลักการพูดดีที่ประกอบไปด้วย ๕ ข้อข้างต้นนั้น เข้าใจว่าเป็นที่รู้กันอยู่แล้ว แต่เรามักไม่จริงใจหรือใส่ใจที่จะทำตาม ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นเรื่องไม่ยากเย็นอะไรเลยเพราะการพูดเรื่องจริงนั้นง่ายกว่าการแต่งเรื่องขึ้นมาแน่นอนการพูดคำสุภาพพูดเรื่องที่มีประโยชน์หรือพูดด้วยจิตเมตตา ก็ไม่เป็นเรื่องที่หนักหนา หรือต้องใช้ความพยายามอะไร แต่ก็ไม่เข้าใจว่าเหตุใดไม่พูดดี ๆ กันสักทีมีฉฉฉฉาทั้ง ๔ นั้นต้องมืองค์ประกอบหลัก ๆ อยู่ ๔ ประการด้วยกัน การพูดไม่พูดคำเท็จพระท่านเรียก กันว่า “มิฉฉฉฉา” ซึ่งไม่ได้หมายถึง การพูดผิดแต่เป็นการพูดด้วยใจที่เป็นอกุศลจิตต่างหากแต่ต้องอาศัยเจตนาที่จะพูดไม่ได้อยู่เป็นพื้นฐานด้วยแยกได้เป็น ๔ ดังนี้การพูดเท็จ การพูดคำหยาบ การพูดส่อเสียด และการพูดเพ้อเจ้อ

พระสิริมงคลจารย์ ได้กล่าวถึงวาจาที่ใช้เจรจากันตามธรรมดาทั่วไป และการกระทำทางวาจาที่มีเจตนาทางใจประกอบไว้ในมงคลกถาที่ปนิ ดังนี้

ในอรรถกถาสภาสิตสูตร สุตตนิบาต และในฎีกาสภาสิตสูตร ปัญจนินบาต อังคุตตรนิกาย กล่าวว่า

“วาจาที่เจรจากันอาทิว่า ‘วาจาที่พูด วาจาที่เปล่ง คำเป็นคล่อง’ ดังนี้ก็ดี ว่า ‘วาจาอันหาโทษมิได้ สบายหู’ ดังนี้ก็ดี ชื่อว่าวาจา แต่บัญญัติวาจาอย่างนี้ว่า ‘ความงดเว้นจากวจีทุจริต ๔ เป็นต้น นี้เรียกว่า สัมมาวาจา’ ” ในวิภังค์แห่งสิกขาบทนั้น เจตนาย่อมได้ชื่อว่าวาจาด้วยเหตุนี้ ในอรรถกถาแห่งสิกขาบทนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “เจตนาที่นับเนื่องในมิฉฉฉฉาอันยังถ้อยคำให้ตั้งขึ้นชื่อว่าวาจา” (เช่นเจตนาพูดมุสา) ในฎีกาพรหมชาลสูตร ท่านจึงกล่าวว่า “เจตนาชื่อว่า ปิสุณวาจา เพราะอรรถวิเคราะห์ว่าบุคคลย่อม กล่าวคำส่อเสียดด้วยเจตนาอัน...” “ถ้ากรรมอันบุคคลทำด้วยวาจา กรรมนั้นท่านเรียกว่า ‘วจีกรรม’ ”^{๑๔}

จากคำอธิบายข้างต้นจึงกล่าวสรุปความหมายของสัมมาวาจาได้ว่า สัมมาวาจาหมายถึง วาจาโดยชอบ วาจาดี ถูกต้อง สมบูรณ์ อันเป็นวาจาที่นำไปสู่ประโยชน์สุขทั้งกับผู้พูดและผู้ฟัง

^{๑๔} มงคล.ที. แปล เล่ม ๒, หน้า ๑๕๗-๑๕๘.

การพูดที่ถูกต้อมนั้น ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดใส่ร้ายผู้ใดและ ไม่พูดเพ้อเจ้อ การเว้นจากการพูดไม่ดีหรือทุจริตทางคำพูด ๔ ประการ ให้พูดดี มีวาจาไพเราะ เป็นวจีสุจริตเป็นต้น อีกทั้งควรฝึกหัดตนให้เป็นคนพูดดี ฟังกล่าวแต่ความสัตย์จริง ไม่กล่าวคำโป้ปดมดเท็จใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ

๒.๓ ความสำคัญของการใช้วาจา

วาจามีความสำคัญที่สุด สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จากหนังสือแสงส่องใจ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๐ ได้ตรัสว่า วาจามีความสำคัญที่สุด (สมเด็จพระญาณสังวรฯ) วาจามีความสำคัญที่สุด พระพุทธศาสนาประกาศความยิ่งใหญ่ของวาจา ไว้ในพระพุทธศาสนาสุภาสิตหลายที่หลายแห่งเช่น

“ควรเปล่งวาจางาม”

“ความสะอาดพึงรู้ได้ด้วยถ้อยคำ”

“ไม่ควรเปล่งวาจาชั่วเลย”

“คนเปล่งวาจาชั่วย่อมเดือดร้อน”

ได้อ่าน ได้ยิน ได้ฟัง ความยิ่งใหญ่ของวาจาแม้เพียงเท่าที่นำมาในที่นี้ ก็น่าจะพยายามเห็นความสำคัญอย่างยิ่งของวาจา ที่ตลอดมายากจะมีผู้ให้ความสนใจกับวาจา คือกับคำพูดทั้งของตนเองและของใครทั้งหลายอื่น ที่ว่าไม่ให้ความสนใจกับวาจาทั้งของตนเองและของใครอื่นทั้งปวง ก็มีได้หมายความว่าไม่มีความสนใจ ไม่เชื่อถือว่าวาจาใดทั้งสิ้น ไม่ได้หมายความว่าไม่เห็นว่าวาจาจะมีผู้ให้ความสนใจกับวาจาของตนเอง หรือวาจาของผู้ใดอื่นทั้งสิ้นนั้นมุ่งหมายเตือนให้เข้าใจวาจาแต่ละประโยคแต่ละข้อคำที่ดังเข้าหูเข้าหัวใจเรา อย่าสักแต่ว่าได้ยิน แล้วก็ไม่มีพิจารณาเลยว่า วาจาที่ออกจากปากมนุษย์ด้วยกันกับเรา แม้จะต่างชาติชั้นวรรณะ มีความสูงต่ำ ร่ำรวยยากจนแตกต่างกัน และแน่นอนมีคุณความดีความไม่ดีแห่งจิตใจที่ต้องแตกต่างกันแน่นอนด้วย เราผู้ได้ยินได้ฟังอาจจะมีความตั้งใจดีกว่าคนนั้นบ้าง เลวกว่าคนโน้นบ้างนี้เป็นธรรมดา ธรรมดาที่ยากจะหาผู้อาจหยั่งรู้ให้ถูกต้องได้ถึงความเป็นจริงของทุกจิตใจ แม้จะรู้ไม่ได้ ว่าใจใครเป็นอย่างไร แต่ก็รู้ได้แน่นอน ว่าแม้ความริษยาในใจใครใดมาก ใจใครนั้นก็จะมีโทษมาก ให้โทษร้ายแรงมากทั้งแก่ตนเองและทั้งแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย ที่สำคัญควรเข้าใจความจริงประการหนึ่งว่า ความริษยานั้นจะเกิดได้ด้วยความรู้สึกไม่ดีต่อผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ใช่ความเกลียด แต่เป็นความรู้สึกว่าผู้ใดผู้หนึ่งนั้นมีดีกว่าตน เป็นที่สนใจมากกว่าตน ผู้ใหญ่ให้ความสำคัญมาก จนน่ากลัวว่าจะเกินหน้าตน หรือไม่ก็เป็นความรู้สึกทำนองหมั่นไส้ใครคนใดคนหนึ่งนั้น ความรู้สึกทำนองดังกล่าว ที่แท้จริงคือความริษยาที่จะพาให้โลกฉิบหาย มากน้อยหนักเบาเพียงไรขึ้นอยู่กับความแรงความอ่อนของความรู้สึกริษยาที่ก็คือความอิจฉาที่รุนแรงนั่นเอง

ดังนั้นควรมีสติใช้ความพิจารณาอย่างรอบคอบ อย่าตกเป็นผู้ร่วมมือกับผู้หนึ่งผู้ใด ที่มีใจริษยา ปราบปรามสร้างความเสื่อมเสียให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ที่มีฐานะน่าริษยาอย่างยิ่ง ในความรู้สึกของผู้ที่ความริษยาเกิดและเกิดอย่างรุนแรง พอจะนำไปคิดให้พูด ให้ทำผู้ที่ถูกริษยาให้กลายเป็นคนไม่ดี ไม่เป็นที่ควรเชื่อถือของคนดีมีชื่อเสียงเกียรติยศ ที่จะสามารถทำลายผู้ที่เป็นคนดี ให้กลายเป็นคนไม่ดีในสายตาของผู้ได้ยินได้ฟังคำบอกเล่าของผู้ริษยา อาจจะโดยตรงจากวาจาของผู้ริษยานั้น หรืออาจจะมีการฟังต่อๆ กันมา ด้วยความเชื่อ โดยปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย ว่าเป็นความจริง หรือเป็นความไม่จริงเพียงไร ผลร้ายที่จะเปิดตามความเชื่ออย่างไม่เคลือบแคลงสงสัยเช่นนี้ แม้ผิด ก็เกิดโทษ มากน้อยหนักเบาเพียงใดก็ได้ แล้วแต่กรณี

ในเรื่องมงคล ที่ ๑๐ มีวาจาสุภาสิต ได้กล่าวถึงความสำคัญของ วาจาไว้ว่า ปลามีชีวิตยืนยาวอยู่ได้ก็เพราะอาศัยปากเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็เพราะปากนั่นเอง ปลาจึงต้องติดเบ็ดเสียชีวิตโดยง่ายเช่นกัน วาจาสุภาสิตจากปาก จะทำให้คนเราประสบความสำเร็จได้รับความเจริญก้าวหน้าในชีวิตก็เพราะอาศัยวาจาสุภาสิตจากปาก แต่ก็เพราะวาจาทุษภาสิตจากปากเพียงคำเดียว บางครั้งแม้แต่ชีวิตก็ยากจะรักษาไว้ได้^{๑๕}

พระมหาไพรัช โชติรัตนโน (เชื้อแก้ว) กล่าวถึงการศึกษา ความสำคัญของวาจา ไว้ว่า ความสำคัญของวาจาในพระพุทธศาสนา ได้แก่ วาจาที่เพนถ้อยคำ มีความสำคัญในการสื่อสารและเผยแผ่คำสอนในศาสนา วาจาถ้อยคำที่เพนสุภาสิต มีประโยชน์ต่อผู้พูดเอง สอนวาจาที่เป็นวจีกรรม มีความสำคัญในฐานะที่เพนกรรม^{๑๖}

สุนทรภู่ กวีเอกของโลก ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพูดไว้ในบทกลอน “นิราศภูเขาทอง” ว่าดังนี้

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์
มีคนรักสรรถ้อยอรรธยจิต
แม้พูดชั่วตัวตายทำลายมิตร
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา^{๑๗}
และในเรื่องพระอภัยมณีคำกลอนกล่าวถึงการพูดไว้ว่า
เป็นมนุษย์สุดนิยมที่ลมปาก
จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา

^{๑๕} สมเด็จพระญาณสังวรฯ (เจริญ สุวฑฺฒโน), “วาจาที่มีความสำคัญที่สุด” [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th/mwebboard/listComment.aspx?QNumber=259962&Mbrowse=8>, [๑๗ กันยายน ๒๕๕๘]

^{๑๖} พระมหาไพรัช โชติรัตนโน (เชื้อแก้ว), “มโนทัศน์เรื่องวาจาในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเชิงวิเคราะห์,” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

^{๑๗} เทพ สุนทรสารทูล, เพลงยาวนิราศสุนทรภู่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๙๔.

แม่นพูดดีมีคนเขาเมตตา

จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม^{๑๘}

พระพุทธรูปทรงเครื่องแสดงธรรมให้เห็นภาพง่าย ๆ ว่า สัมมาวาจาเปรียบเหมือนดินไม่เค็ม พืชที่หวานลงในนาที่ดินไม่เค็ม ย่อมมีผลมาก มีความชื่นใจมาก ทั้งยังมีเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสัมมาวาจาหรือการพูดดีมีคุณอยู่มากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่สนุกสนานและเปี่ยมด้วยสาระประโยชน์ทั้งสิ้น ในที่นี้จะขอยกเรื่องเล่าสักสองเรื่อง ที่ให้เห็นภาพเกี่ยวกับความสำคัญ of สัมมาวาจา การพูดดีที่เปรียบเหมือนดินไม่เค็มและให้ผลมาก

เรื่องราวในสมัยพุทธกาล ที่น่าสนใจมาเล่าให้ฟังสัก ๒ เรื่อง ดังนี้

เรื่องแรก คำพูดน่ารักได้อานิสงส์เหลือเพื่อ

ในอดีตกาล ณ กรุงพาราณสี มีเศรษฐีท่านหนึ่งมีบุตร ๔ คนซึ่งแต่ละคนก็มีนิสัยและการพูดแตกต่างกันออกไป วันหนึ่งได้พากันออกจากพระนครและนั่งอยู่ที่แห่งหนึ่ง เห็นนายพรานเนื้อผู้หนึ่งได้เนื้อมาเป็นอันมาก บรรทุกเต็มยาน (เกวียน) ผ่านมา กำลังเข้าสู่พระนครเพื่อจะนำมาขาย บรรดาบุตรทั้ง ๔ ของเศรษฐีนี้ก็อยากขอเนื้อจากนายพรานคนนั้น

บุตรเศรษฐีคนแรก กล่าวว่า “เฮ้ย...พราน จงให้ชิ้นเนื้อแก่ข้า” นายพรานตอบว่า “ธรรมดาผู้จะขออะไร กับคนอื่นนั้น ควรพูดด้วยคำที่น่ารัก วาจาของเจ้าช่างหยาบเสียจริงๆ เปรียบได้กับพังผืด เพราะฉะนั้นเราจะให้เนื้อส่วนพังผืดที่หยาบเยี่ยงวาจาเจ้า” ว่าแล้วก็ให้พังผืดที่ไม่มีรสชาติใดแก่บุตรเศรษฐีคนแรก (ซึ่งผู้เขียนคิดว่าหากเป็นเหตุการณ์ในปัจจุบัน ผู้พูดคงปากมีสีไปแล้ว อย่างว่าแต่จะได้เนื้อส่วนพังผืดเลย)

บุตรเศรษฐีคนที่ ๒ กล่าวว่า “พี่ชาย...ให้ชิ้นเนื้อแก่ฉันบ้าง” นายพรานฟังแล้วตอบว่า “สหาย คำว่าพี่ชาย พี่หญิงจัดเป็นอวัยวะของมนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้ เพราะฉะนั้น วาจาของเจ้าเป็นเช่นอวัยวะ ด้วยเหตุนี้ข้าจะให้เนื้ออันสมควรแก่วาจาของเจ้า” แล้วพรานก็ได้ให้เนื้อที่เป็นอวัยวะแก่บุตรเศรษฐีคนที่สอง (ผู้เขียนคิดว่าหากเป็นเหตุการณ์ในปัจจุบัน ผู้ฟังคงจะยินดีไม่น้อยที่ถูกเรียกว่าพี่ชาย)

บุตรเศรษฐีคนที่ ๓ กล่าวว่า “พ่อ...โปรดให้ชิ้นเนื้อแก่ฉันบ้าง” นายพรานตอบว่า “บุตรเมื่อเรียกว่า พ่อย่อมทำให้หัวใจของบิดาหวนไหว วาจาของเจ้าเปรียบดังหัวใจ สหาย...เราจะให้เนื้อหัวใจแก่ท่าน” แล้วบุตรเศรษฐีคนที่ ๓ ก็ได้รับเนื้อและหัวใจที่แสนอร่อยไป (ผู้เขียนคิดว่าหากเป็นเหตุการณ์ในปัจจุบัน ผู้ฟังคงจะยินดีไม่น้อยที่ถูกยกย่องว่าเป็นพ่อ)

ส่วนบุตรเศรษฐีคนสุดท้ายคือ คนที่ ๔ กล่าวว่า “สหาย...ขอท่านจงให้ชิ้นเนื้อแก่ข้าพเจ้าบ้าง” นายพรานได้ยินดังนั้นตอบว่า “สหายของบุรุษใดไม่มีในบ้าน บ้านของบุรุษนั้น ก็เหมือนป่าอันไม่มีมนุษย์นั่นเอง ดังนั้น วาจาของท่านเป็นเช่นเดียวกับสมบัติของเราทั้งหมด

^{๑๘} สมจิต ชิวปรีชา, วาทวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า

ฉะนั้น เราจะให้เนื้อซึ่งเป็นส่วนของเรานี้ พร้อมทั้งยานน้อย (เกวียน) ทั้งหมดแก่ท่าน”
ว่าแล้วนายพรานก็ขับยานน้อยไปเรือนของบุตรเศรษฐี คนที่ ๔ และยกให้ และบุตรคนที่ ๔ ของ
เศรษฐีนั้นก็ได้ทำการสักการะ และนับถือแก่นายพรานผู้นั้น และได้เป็นสหายผู้มีแดกร้าวกับ
นายพรานนั้น ตลอดชีวิต

จากเรื่องเล่าดังกล่าว จะเห็นได้ชัดว่าการพูดที่แตกต่างกันเพียง เล็กน้อย จากความ
หยาบกร้าน ความแข็งกระด้าง ความอ่อนน้อม และ ความอ่อนโยน โดยคำพูดที่ต้องการสื่อสาร
ในใจความเดียวกัน ยังได้ รับผลลัพธ์ที่แตกต่างกันมากมายถึงเพียงนี้ทีเดียว เพียงคำพูดน่ารัก
น่าฟังเท่านั้น ก็ทำให้ได้อานิสงส์ทั้งทรัพย์สินทั้งมิตรเหลือเฟืออย่างเหลือเชื่อ^{๑๙}

เรื่องที่ ๒ สตรีผู้รักษาคำสัตย์

ในอดีตกาลก่อนปรากฏมีสตรีผู้หนึ่งในขณะที่มีชีวิตอยู่นั้นไม่เคยให้ทาน ไม่ทำการบูชา
ไม่สวดธรรมใดๆ เลย จะมีก็แต่เพียงรักษาคำสัตย์ของตนเท่านั้น จนเมื่อถึงคราวตายจากโลกนี้
ไปแล้วก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก ครั้นเมื่อคราวที่พระมหาโมคคัลลานะจาริกไปยังเทวโลก พระ
มหาโมคคัลลานะได้เห็นสตรีผู้หนึ่งที่มีสมบัติมากมาย จึงสงสัยว่านางทำกุศลอะไรเมื่อยามมีชีวิต
จึงได้สมบัติมากมายเยี่ยงนี้ สตรีนางนั้นได้กราบเรียนว่า “ดิฉันรักษาเพียงคำสัตย์เท่านั้นเจ้าค่ะ”
พระมหาโมคคัลลานะฟังแล้วเกิดข้อสงสัยจึงนำไปกราบเรียนแก่พระพุทธเจ้าว่า “บุคคลอาจได้
ทิพยสมบัติ ด้วยคุณแห่งการพูดแต่คำสัตย์ได้จริงหรือ” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “เทพธิดาผู้นั้น
ได้ให้คำตอบแก่เธอแล้ว สัตว์ทั้งหลายแม้กล่าวแต่เพียงคำสัตย์ ย่อมไปเทวโลกได้เหมือนกัน”
“สจจมตฺตํ กเถตวาปี โกปมตฺตํ ขหิตวาปี ปริตวํ ทานํ ทตฺวาปี เทวโกกํ คจฺจติเยว แปลว่า
บุคคลเพียงแต่กล่าวคำสัตย์ก็ดี เพียงแต่เลิกโกรธเสียได้ก็ดี ให้ทานเพียงเล็กน้อยก็ดี ก็ไปสวรรค์
ได้”^{๒๐}

เรื่องเล่าเรื่องที่ ๒ นี้ ยิ่งช่วยชี้ชัดลงไปให้เห็นว่า แม้ไม่ได้ทำบุญ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้
สักการะบูชาใดๆ มีเพียงการรักษาแค่คำสัตย์ของตนเท่านั้น ก็สามารถขึ้นสวรรค์เสวยสุขได้แล้ว
จะว่าไปแล้วถือเป็นการได้บุญที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย^{๒๑}

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงสรุปได้ว่า วาจานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งกับชีวิตของเรา การ
พูดสามารถทำให้ชีวิตเราเจริญก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จได้หรือทำให้ชีวิตของผู้พูด พังพินาศ
ได้ก็ด้วยการพูด ก่อนจะพูดอะไรจึงต้องมีสติ ระมัดระวังก่อนที่จะพูด เพราะก่อนพูดเราเป็น
เจ้านายคำพูดของเรา แต่หลังจากพูดออกไปแล้วเราเป็นทาสของคำพูดของเรา ก่อนจะพูดอะไร

^{๑๙} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, สัมมาวาจา : พุทธิดุติ สังคมดี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี
, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๒๐} ปิ่น มุทุกันต์, คำพระ, (กรุงเทพมหานคร: บ้านสุกกันตะ, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒๗.

^{๒๑} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, สัมมาวาจา : พุทธิดุติ สังคมดี, หน้า ๒๐.

ต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองให้ดี ก่อนว่าคำพูดนั้นเกิดประโยชน์หรือเกิดโทษกับใครหรือไม่ ถ้าไม่เกิดประโยชน์กับใครเลยไม่พูดเลยจะดีกว่าพูดออกไป

๒.๔ องค์ประกอบของวาจา

การพูดเป็นกระบวนการสื่อสารที่นับว่าสำคัญที่สุด เพราะทำให้ผู้พูดกับผู้ฟังเกิดความเข้าใจตรงกัน มีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

๑. ผู้พูด ๒. ผู้ฟัง ๓. เนื้อหาสาระที่พูด ๔. เครื่องมือในการสื่อความหมาย ดังจะได้ อธิบายรายละเอียดดังนี้

๑. ผู้พูด คือ บุคคลที่จะทำให้การพูดประสบความสำเร็จ ผู้พูดที่ดีนอกจากจะมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมแล้ว ต้องมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ไปยังผู้ฟังได้ตรงตามเป้าหมายรู้จักใช้ภาษา น้ำเสียง และอากัปกริยาต่าง ๆ เหมาะสมกลมกลืนกับเนื้อหาที่พูด มีความรู้ในหัวข้อที่จะพูด รวมทั้งรู้จักสังเกตและสามารถเข้าใจถึงปฏิกิริยาของผู้ฟังได้เป็นอย่างดี นอกเหนือจากคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว การเป็นผู้พูดที่ดียังต้องคำนึงถึงคุณสมบัติขั้นพื้นฐานในการเสริมบุคลิกภาพของการพูดด้วย นั่นคือ ต้องมีความจริงใจมีความเป็นมิตร และมีความเชื่อมั่นในตนเอง

๒. ผู้ฟัง คือผู้รับสาร อาจหมายถึงบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ ผู้ฟังที่ดีจะต้องรู้ว่าผู้พูดพูดถึงอะไร สิ่งที่พูดหมายความว่าอย่างไร มีความน่าเชื่อถือมากน้อยแค่ไหน รวมทั้งต้องสามารถวิเคราะห์ได้ว่าการพูดครั้งนั้น ๆ มีความสมบูรณ์หรือไม่เพียงใด เช่น มีเรื่องใดบ้างที่ผู้พูดมองข้ามไป หรือไม่ได้พูดถึง เป็นต้น การเป็นผู้ฟังที่ดี อาจยึดหลักปฏิบัติง่าย ๆ ดังนี้ คือ ทำตัวให้สบาย ฟังเขาสารยายให้ตลอด อย่าอึดออดต้องอดทน ไม่เชื่อคนเพราะอคติ และเนื่องจากผู้ฟังมีความแตกต่างกันในเรื่องของ เพศ วัย การศึกษา อาชีพ ฯลฯ ดังนั้น การพูดที่ดี ผู้พูด จึงต้องวิเคราะห์ผู้ฟังเสียก่อน ก่อนที่จะถึงเวลาพูด

๓. เนื้อหาสาระ หมายถึง สารที่ผู้พูดส่งไปยังผู้ฟังโดยผ่านทางประสาทสัมผัส เนื่องจาก การพูดจะบรรลุจุดประสงค์หรือไม่นั้น จะต้องขึ้นอยู่กับเนื้อหาของสารและการทำความเข้าใจของผู้ฟังเป็นสำคัญ ดังนั้นการเสนอเนื้อหาในการพูด ผู้พูดจึงต้องคำนึงด้วยว่าเนื้อหาที่พูดนั้นมีความยากง่าย เหมาะสม และสอดคล้องกับความสนใจของผู้ฟังมากน้อยเพียงใด การพูดเนื้อหาที่ยากและซับซ้อนเกินไป อาจทำให้ผู้ฟังไม่สามารถแปลความคิดของผู้พูดได้ ในทางตรงกันข้าม ผู้ฟังจะรู้สึกเบื่อหน่าย ถ้าผู้พูดพูดเนื้อหาพื้นๆ หรือพูดเรื่องซ้ำๆ ที่เคยได้ยินอยู่เสมอๆ การเสนอเนื้อหาสาระจึงควรพิจารณาเนื้อหาที่ทั้งผู้พูดและผู้ฟังสนใจและได้ประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรเป็นเรื่องที่ผู้พูดถนัดและมีความรอบรู้อย่างดี มีข้อมูล และข้อเท็จจริงที่สามารถนำมาอ้างอิงหรือมาเสริมให้เกิดความน่าเชื่อถือมากขึ้น

๔. เครื่องมือในการสื่อความหมาย หมายถึงสื่อหรือสิ่งที่ช่วยถ่ายทอดความรู้ความคิดของผู้พูดไปยังผู้ฟัง การถ่ายทอดความคิดออกมาในรูปของคำพูดนั้น ผู้พูดจะต้องรู้จักใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ๆ ชัดเจนตรงกับความหมายและตรงกับเรื่องที่ต้องการจะพูด หากใช้ภาษายากหรือใช้คำพูดที่วกวน จะทำให้สารที่ส่งไปไม่บรรลุวัตถุประสงค์และไม่เกิดประโยชน์ทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟัง^{๒๒}

สรุปได้ว่า การพูดจะได้ผลสมความมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ขององค์ประกอบดังกล่าวกล่าวคือ ถ้าผู้พูดพูดดี การพูดก็จะประสบผลตามความมุ่งหมาย แต่ถ้าองค์ประกอบประการใดประการหนึ่งบกพร่องก็จะกลายเป็นอุปสรรค และทำให้การพูดนั้นล้มเหลวได้ ตัวอย่างเช่น ผู้พูดพูดดี เนื้อหาสาระน่าสนใจและเหมาะสมกับผู้ฟัง แต่ผู้ฟังไม่สนใจและไม่ให้ความร่วมมือ ผลก็คือการพูดครั้งนั้นประสบความล้มเหลว การพูดเป็นกระบวนการสื่อสารที่นับว่าสำคัญที่สุด เพราะทำให้ผู้พูดกับผู้ฟังเกิดความเข้าใจตรงกัน

๒.๕ คุณลักษณะของการใช้วาจา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้อธิบายคุณลักษณะของวาจา ไว้ดังนี้

๑. ลักษณะของการพูดเท็จ หรือเรียกว่า มุสา โภทก ได้แก่ การพูดเรื่องไม่เป็นความจริง พูดไม่ตรงตามที่เราได้เห็นมาด้วยตา ได้ยินมาด้วยหู มีความมุ่งหมายทางวาจาโดยตรง แต่ก็มีสิ่งที่แทนคำ พูด แทนวาจาได้ เช่น

ทางกาย ที่แสดงกิริยาท่าทางแทนการพูดให้คนดูเข้าใจผิด

การเขียนหนังสือ เขียนจดหมายโกหก รายงานเท็จ

การทำ เครื่องหมายให้คนดูหลงเชื่อ เข้าใจผิด

การทำ หลัฐานปลอม

การบ้ายไปให้คนอื่นหลงเชื่อ เข้าใจผิด รวมถึงการสั่นศีรษะ พยักหน้า

การโบกมือแทนคำ พูด

ทั้งหมดนี้กำหนดที่เจตนา ถ้าเจตนาต้องการมุสา โภทกแม้จะไม่เปล่งเสียงออกมาก็ถือว่าเป็นผิดศีลทุกกรณี

๒. ลักษณะของการพูดคำ หยาบ คือ คำ หยาบคาย คำด่าที่ระคายเคืองหู พูดสับदन (การพูดที่เกี่ยวกับทางเพศอย่างเปิดเผยโดยมิใช่ทางวิชาการ) คำ ที่คนอื่นฟังแล้วเก็บไปคิดทุกข์ทรมานใจ คำ พูดที่สังคมไม่นิยมพูดกัน

^{๒๒} ฉัตรวรณ ตันนะรัตน์, หลักวาทการ, แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย

๓. ลักษณะของการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดไม่ได้ความ พูดไม่ถูกเวลา พูดถึงเรื่องที่ไม่เป็นจริง พูดถึงสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ พูดไม่เป็นธรรม พูดไม่เป็นวินัย พูดไม่เป็นหลักฐาน

๔. ลักษณะของการพูดส่อเสียด คือ พูดเรื่องจริงที่ให้ร้ายคนอื่น ได้แก่ นำ คำติเตียนที่ได้ยินไปบอกเขา ยุยงเขา เป็นเหตุให้เขาโกรธกัน พูดเสียดสีพาดพิงให้คนอื่นเจ็บแค้นแทงใจดำ^{๒๓}

สรุปคุณลักษณะของการใช้วาจา นั้นคือ การพูดในลักษณะต่าง ๆ เช่น ลักษณะของการพูดเท็จ หรือเรียกว่า มุสา โกหก การพูดเรื่องไม่เป็นความจริง พูดไม่ตรงตามที่เราได้เห็นมาด้วยตา ได้ยินมาด้วยหู มีความมุ่งหมายทางวาจาโดยตรง แต่ก็มีสิ่งที่แทนคำ พูด แทนวาจาได้ เช่น ทางกาย ที่แสดงกิริยาท่าทางแทนการพูดให้คนดูเข้าใจผิด การเขียนหนังสือหรือการทำสิ่งต่าง ๆ ให้คนเข้าใจผิด ซึ่งมีเจตนาโกหกเป็นต้น ลักษณะของการพูดคำหยาบ ลักษณะของการพูดเพ้อเจ้อ และลักษณะของการพูดส่อเสียด ลักษณะเหล่านี้ไม่สอดคล้องกับสัมมาวาจา คือ เจตนาเป็นเหตุ เว้นจากการมุสาวาทหรือการพูดโกหก หรือมีเจตนาอย่างไรต่อผู้ฟัง เช่น อยากให้ผู้ฟังมีความรู้ที่ดี มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ทางการค้าขาย ก็จะส่งเสริมให้พูดถึงเรื่องที่จะเป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนการขาย การพูดสัมมาวาจาหรือคำสุภาพเข้าใจง่าย สื่อสารตรงกันกับผู้ฟังจึงได้ผลลัพธ์ในทันทีทันใด เช่น หากผู้พูดโกหกไปและหลอกลวงว่า ทำเช่นนั้นธุรกิจของท่านจะประสบความสำเร็จ เมื่อผู้ฟังพิจารณาแล้วว่าไม่เป็นความจริง ผู้ฟังท่านนั้นก็อาจจะไม่เชื่อถือหรือเคารพผู้พูดที่ให้ข้อมูลนั้นไปตลอด และระลึกพาดพิงถึงคำพูดของผู้พูดอาจมีเจตนาหลอกลวงให้เสียประโยชน์หรือเสียทรัพย์สิน หรือมาหวังประโยชน์ต่อผู้ฟังทางด้านทรัพย์สินเงินทองก็เป็นไปได้ หรือการพูดคำหยาบ คำไม่สุภาพ ก็ส่งผลให้ผู้ฟังรู้สึกไม่พอใจต่อการได้ยินและส่งผลกระทบทางจิตใจและก่อให้เกิดความทุกข์ใจ

๒.๖ มารยาทการใช้วาจา

มารยาทในการใช้วาจา ดังจะเห็นได้จากมีสุภาสิตและคำพังเพย เกี่ยวกับการพูดอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น “ปากเพนเอก เลขเพนโท หนังสือเพนตรี” “พูดดีเป็นศรีแก่ปาก” เป็นต้น ดังนั้น การจะพูดอะไรจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมว่าถูกต้องตามกาลและสถานที่หรือไม่ เหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์หรือไม่ เพราะการพูดนั้น “ก่อนพูดเราเป็นนายของคำพูด เมื่อพูดแล้วคำพูดเป็นนายเรา” คือนำมาถึงความเสื่อมเสียแก่ตนและเป็นคำพูดที่มีสาระเป็นประโยชน์ ซึ่ง องค์ประกอบของวาจาสุภาสิตนั้น ประกอบด้วย

๑. ต้องเป็นคำจริง ไม่ใช่คำพูดที่ปนแต่งขึ้นไม่คลาดเคลื่อนจากความเปนจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่เสริมความ ไม่อำความ ต้องเป็นเรื่องจริง

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒) หน้า ๔๕.

๒. ต้องเป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดไพเราะที่กลั่นออกมาจากน้ำใจที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นคำหยาบ

๓. พูดถูกกาลเทศะ แม้ใช้คำพูดที่ดี เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพเป็นคำพูดที่มีประโยชน์ และพูดด้วยจิตที่เมตตา แต่ถ้ามืดจางหะไม่ถูกกาลเทศะผู้ฟังยังไม่พร้อมที่จะรับแลแล้ว จะก่อให้เกิดผลเสียได้ เช่น จะกลายเป็นประจักษ์กันหรือจับผิดไป

๓.๑ พูดถูกเวลา (กาล) คือ รูวเวลาไหนควรพูด เวลาไหนยังไม่ควรพูด ควรพูดนานเท่าไร ต้องคาดผลที่จะเกิดขึ้นไวด้วย

๓.๒ พูดถูกสถานที่ (เทศะ) คือ รูวในสถานที่ไหน เหตุการณ์แวดล้อมไหน จึงควรที่สักแต่พูดและเป็นคำพูดที่มีสาระประโยชน์ซึ่งองค์ประกอบของวาจาสุภาสิต

ก่อนกล่าววาจานั้นมีสิ่งที่จะต้องระวังของการใช้วามีดังนี้

๑. ต้องระวังมิใช้วาจาเท็จ อันเป็นเหตุให้คนทั้งหลายคลาความเชื่อถือ เพราะความเท็จนั้นจะปรากฏขึ้นมิวันใดก็วันหนึ่ง ถ้ามีผู้จำได้ก็จะเห็นไปว่ากิริยาวาจาที่บุคคลพูดเท็จอย่างสุภาพเรียบร้อยนั้นเป็นเสมือน เปลือกที่หุ้มห่อร่างกายอยู่ภายนอก แต่ภายในไม่มีอะไรดีเลย เหมือนกับต้นกล้วยเรียบร้อยข้างนอกแต่ภายในไม่มีแก่น

๒. มิใช่ใช้วาจาเยี่ยงส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกร้าง หรือระหองระแหงกัน ควรหลีกเลี่ยงอย่างเด็ดขาด การสนทนาที่ดีย่อมไม่กล่าวถึงใครในแง่ร้าย ให้กล่าวถึงเรื่องที่ไม่พาดถึงบุคคลในทางที่จะทำให้เขาเสียหายควรพูดสนทนาในทางที่จะเกิดความรู้

๓. ไม่กล่าววจาหยาบคายเสียดสีดูถูก หรือขัดคอผู้อื่น จะทำให้ขัดเคืองกันและเป็นการนำละอายสำหรับผู้แสดงวาจาเช่นนั้นออกมา เพราะจะทำให้ผู้ได้ยินได้ฟังรู้ไปถึงว่าผู้พูดมีการอบรมมาอย่างไร

๔. ต้องพยายามใช้คำพูดที่เหมาะสมที่ควรและถูกหูผู้ที่เราพูดด้วย การพูดวาจาไพเราะย่อมเป็นที่นิยมชมชอบแก่ผู้ได้ยินได้ฟังมากและยังให้ประโยชน์แก่ตนเองให้เป็นที่ยินดีของคนที่ทั้งหลายถ้าเข้าใจพูดอาจยังผู้น้อยให้มีกำลังใจทำการด้วยความจงรักภักดี

๕. ย่อมไม่พูดเสียงดังจนเกินไปหรือพูดกลางหัวเราะพลางในกลุ่มคนที่ตนร่วมสนทนาด้วยจะทำให้ผู้พูดเสียบุคลิกลักษณะของสุภาพชน

๖. คู่สนทนาที่ตนนั้นมิใช่จะเป็นผู้พูดอย่างเดียว หรือฟังอย่างเดียว จะต้องปฏิบัติให้พอดีคือรู้จักพูดให้ผู้ฟังพอใจและเป็นนักฟังที่สนใจ

๗. สุภาพสตรีย่อมมีความสำรวมกายอยู่เป็นนิจ ไม่ส่งเสียงอื้ออึง ไม่ทำสนทนาหรือหยอกล้อกับบุรุษในที่ลับและที่เปิดเผย ไม่พูดจาหยาบคาย ไม่หัวเราะส่งเสียงดัง พูดดังเกินงามจนเป็นจุดเด่นให้คนอื่นหันมาจ้องมอง^{๒๔}

^{๒๔} วาจา “มารยาทในการกล่าววจา” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.prapayneethai.com> [๑๐มกราคม ๒๕๕๘].

สวณิตย ยมาภัยและถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ ได้กล่าวถึง จรรยา มารยาทของผู้พูดว่า จรรยา มารยาทคือ ความสุภาพเรียบร้อยทั้งในกิริยาอาการ การเดิน การทรงตัว การนั่ง ต้องกระทำด้วยความเรียบร้อย สำรวม มีความองอาจและสง่าผ่าเผย มีความเป็นตัวของตัวเองและเป็นธรรมชาติ เพื่อให้เกียรติแก่ผู้สนทนาหรือผู้ฟังตามสมควร ในขณะเดียวกันก็มีความเชื่อมั่นในตนเอง การแต่งกายของผู้พูดก็เป็นสิ่งเสริมบุคลิกภาพของผู้พูดให้ดูดี การแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อยอยู่ที่การรู้จักเลือกเสื้อผ้าที่เหมาะสมกับโอกาส ผู้ที่ปรากฏตัวในชุมชนต้องทราบว่าตนเป็นเป้าสายตาควรใส่เสื้อผ้าให้ปกปิดมิดชิด เมื่อต้องไปพูดในที่ประชุมหรือร่วมกิจกรรมการพูดที่เป็นพิธีการ การแต่งกายที่เหมาะสมกับกิจกรรมจะเป็นเครื่องเสริมบุคลิกภาพของผู้พูดให้น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการพูดที่มีความสุภาพเรียบร้อยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ผู้พูดไม่ควรใช้ถ้อยคำที่โอ้อวด ก้าวร้าว ยกตนข่มท่านหรือใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงความหยิ่งยโส ดุถูกคนอื่น ควรใช้คำพูดด้วยถ้อยคำที่ไพเราะน่าฟังเหมาะสมแก่บุคคลและกาลเทศะ^{๒๕}

สรุป มารยาทของการใช้วาจา มารยาทของการใช้วาจา นั้นความสำคัญจึงอยู่ที่ว่า ผู้พูดเพื่อสื่อสารกันนั้น ใจความระมัดระวังในคำพูดหรือวาจาเพียงใด พูดด้วยเจตนาที่เพิกนุศล หรืออกุศล พูดดีหรือพูดชั่ว เพราะว่าการพูดช่วยยอมนำความเกลียดชังและความทุกข์มาสู่ สอน การพูดดียอมนำประโยชน์ ความรักและความสุขมาให้ การกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ในการพูดของมนุษย์ที่มีการควบคุมไว้ในกรอบแห่งความดีงามอยู่เสมอ อีกทั้งยังหมายรวมถึงรูปลักษณ์ภายนอกของผู้พูด คือ การแต่งกายที่สะอาด เรียบร้อยและถูกต้องตามกาลเทศะ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เราตถาคตรู้จักถ้อยคำที่แท้จริงที่ประกอบด้วยประโยชน์และเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น เราตถาคตย่อมรู้อากาลที่จะกล่าวถ้อยคำนั้น”

๒.๗ ประโยชน์ของการใช้วาจา

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ) ได้กล่าวถึง ความมุ่งหมายในการใช้วาจาแสดงธรรม ๔ อย่าง ในหนังสือเรื่องพุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า พูดให้เขารู้ คือ ถาคนฟังมั่นใจว่าผู้พูดมีความรู้เรื่องที่เขารู้จริง ก็สามารถผลักดันให้เกิดความเชื่อได้ พูดให้เขาฟังเรื่องที่นำมาพูดนั้นมีผลกระทบต่องานฟัง คนฟังจะสนใจฟังเรื่องเหล่านั้น พูดให้คิด เรื่องนั้นต้องน่าคิดได้ประโยชน์เป็นรูปธรรมด้วย และพูดให้ทำ เป็นเรื่องใหญ่ที่สุด ผู้พูดจะต้องเป็นที่เชื่อถือและศรัทธาของผู้ฟัง เป็นเรื่องที่ผู้ฟังสนใจอยู่ก่อนหรือสามารถกระตุ้นให้เกิดความสนใจ^{๒๖}

^{๒๕} สวณิตย ยมาภัยและถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์, หลักการพูดขั้นพื้นฐานสังเขปสาระสำคัญ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : เอลโล่การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๒๖} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : พรศิวการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓-๕๔.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้อธิบายถึง วาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ ไว้ว่า วาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ ดังปรากฏเนื้อความในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๓ พระสุตตันตปิฎก เรื่อง อภัยราชกุมาร ความว่า ขณะนั้น อภัยราชกุมาร ได้อุ้มเด็กอ่อนนอนไว้บนไว้ดัก พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับอภัยกุมารว่า ดังนี้

พระพุทธเจ้า : ถ้ากุมารน้อยนี้เผลอเอาไม้เอากรวดมาใส่ในปาก พระองค์จะอย่างไร

อภัยราชกุมาร : กระหม่อมจะนำออกเสีย ถ้านำไม่ออกก็จะใช้กำลังเอามือควักออกมา แม้ว่าจะต้องทำให้กุมารนี้ต้องเลือดออกก็ตาม ทั้งหมดนี้ก็เพราะหม่อมฉันรักและเอ็นดูพระกุมาร

พระพุทธเจ้า : ตถาคตก็เช่นกัน

๑. วาจาที่ไม่จริง/ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก/ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๒. วาจาที่จริง/ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก/ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๓. วาจาที่จริง/ที่แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก/ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่นตถาคตย่อมรู้ กาลที่ จะพยากรณ์วาจานั้น

๔. วาจาที่ไม่จริง/ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจา นั้น เป็นที่รัก/เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๕. วาจาที่จริง/ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้น เป็นที่รัก/เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๖. วาจาที่จริง/ที่แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นเป็น ที่รัก/เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะพยากรณ์วาจานั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ ตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย^{๒๗} .

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้วาจา ดังนี้

๑. ประโยชน์ของการไม่พูดเท็จ คนไม่พูดเท็จจะมีแต่ความสุขสงบ มีแต่คนรักใคร่นับถือ เป็นดังเครดิตหรือหลักประกันประจำ ตัวให้คนอื่นเชื่อถือไว้วางใจ จะทำ การสิ่งใดก็เจริญเพราะได้รับการสนับสนุนจากบุคคลทั่วไป มีเกียรติยศชื่อเสียงปรากฏไปทั่ว

๒. ประโยชน์ของการไม่พูดคำ หยาบ ไม่ก่อให้เกิดความทุกข์แก่ผู้อื่น ไม่เป็นที่รังเกียจของผู้ที่คบหาสมาคมด้วย มีแต่คนรักใคร่ชอบพอ

๒. ประโยชน์ของการไม่พูดคำ หยาบ ไม่ก่อให้เกิดความทุกข์แก่ผู้อื่น ไม่เป็นที่รังเกียจของผู้ที่คบหาสมาคมด้วย มีแต่คนรักใคร่ชอบพอ

๓. ประโยชน์ของการไม่พูดส่อเสียด จะก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะรักใคร่เห็นอกเห็นใจกัน เกิดความพร้อมเพรียงกัน เป็นคนสุภาพเรียบร้อย

๔. ประโยชน์ของการไม่พูดเพ้อเจ้อ ทำให้เป็นคนมีสติจะช่วยให้ได้คิดทุกครั้งที่จะพูดจะ

^{๒๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, สัมมาวาจา : พุทธิดุติ สังคมดี, หน้า ๒๔-๒๕.

ทำ คิดว่ารับได้จึงรับ คิดว่ารับไม่ได้ก็ไม่รับ เวลาจะพูดอะไรก็รู้จักยับยั้ง ทำให้พูดถูกเวลา
สถานที่ บุคคล มีหลักฐาน เป็นที่เกรงใจของบุคคลทั่วไป ไม่ทำ ให้ผู้อื่นเกิดความรำคาญ^{๒๘}

พระสิริมั่งคณาจารย์ได้สรุปประโยชน์ของวาจาสุภาสิตไว้ในมัจฉลัตถทีปนี ดังนี้

๑. เป็นคำพูดไม่มีโทษ
๒. วิญญูชนติเตียนไม่ได้
๓. ไม่ทำตนให้เดือดร้อน
๔. ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
๕. ทำให้ได้ทรัพย์
๖. ทำประโยชน์ให้สำเร็จ
๗. ทำให้ได้สิ่งของ
๘. สมควรแก่คำพูด
๙. คนชื่นชม
๑๐. พนจากความตาย
๑๑. นำประโยชน์มาให้แก่ตนและผู้อื่น
๑๒. นำมาซึ่งโลกียสุขและโลกุตระสุข
๑๓. ทำให้บรรลुพระอรหันต
๑๔. ทำให้บรรลुปัจเจกโพธิ
๑๕. ทำให้หมดกิเลส
๑๖. สิ้นทุกข์^{๒๙}

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) กล่าวไว้ว่า วาจาสุภาสิตเป็นมงคลได้อย่างนี้

คือ

๑. เป็นกุศลกรรมบถ คือเป็นบุญ
๒. เป็นมหากุศลมีผลอันยิ่งใหญ่ไพศาลทั้งภพนี้และภพหน้าทั้งแก่ตนและคนอื่น
๓. ทำให้บุคคลได้ลาภ ยศ มิตร สหาย
๔. ทำให้บุคคลต่อบุคคลยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันไว้ได้
๕. ทำให้บุคคลได้รับความสุขตั้งแต่ชั้นต่ำจนกระทั่งถึงชั้นสูง
๖. ทำให้บุคคลได้สมบัติ ๓ ประการ คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพาน

สมบัติ^{๓๐}

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒) หน้า ๔๕.

^{๒๙} พระสิริมั่งคณาจารย์, มัจฉลัตถทีปนี (ปฐโม ภาค), พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔๒.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้กล่าวว่า อานิสงส์การมีวาจาสุภาสิตไว้ว่า

๑. เป็นคนมีเสน่ห์ เป็นที่รักของชนทุกชั้น
๒. มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม
๓. มีวาจาสิทธิ์ ได้รับความสำเร็จในสิ่งที่เจรจา
๔. ย่อมได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ดีงาม
๕. ไม่ตกไปในอบายภูมิ

“วาจาสุภาสิต ไม่ว่าจะพูดด้วยสำเนียงภาษาอย่างไรก็ตาม วาจานั้นย่อมเป็นวาจา
ชั้นสูง ควรแก่ การสรรเสริญของบัณฑิต ตรงกันข้าม วาจาทุพภาษิต แม้จะพูดด้วย
ภาษาใดสำเนียงดีแค่ไหน บัณฑิตก็ไม่สรรเสริญ”^{๓๑}

การพูดจาที่ดีนั้น ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อความเจริญ
ความสงบสุขของสังคมส่วนรวมยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น ยังมีประโยชน์เกื้อกูลที่ส่งผลติดตามไปถึง
ปรโลก ทั้งนี้ก็ด้วยวจีกรรมที่ได้ประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอย่างสม่ำเสมอ ตายไปแล้วจะไป
เกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงเรื่องทิพพจักขุญาณ ซึ่งมองเห็นสัตว์ผู้
ประกอบด้วยวจีทุจริตและวจีสุจริตไปสู่ปรโลกแล้วว่า

“...เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง
อ่อนเหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้นย่อมจิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ เห็น
หมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์
อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า หมู่สัตว์ที่ประกอบด้วยกายทุจริต
วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตาม
ความเห็นผิด พวกเขาลงจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์
ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวน
ผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาลงจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์”^{๓๒}

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของวาจาสุภาสิตไว้ ๗ ประการ คือ

๑. ทำให้เป็นเครื่องมือผูกมิตรสัมพันธ์
๒. ทำให้เป็นที่รักของเพื่อนร่วมงาน ผู้ฟังและคนทุกชั้น
๓. ทำให้มีเสน่ห์ในการพูดส่งเสริมให้มีบุคลิกที่ดีงาม
๔. ทำให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม
๕. ทำให้สร้างสรรค์ความเจริญให้กับสังคม

^{๓๐} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), มงคล ๓๘ ประการ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๘.

^{๓๑} พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิตฉบับทางก้าวหน้า, (กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสตร์
สากล ในอุปถัมภ์สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘.

^{๓๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๖/๘๒-๘๓.

๖. ทำให้ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะไม่ให้เกิดความแตกแยก

๗. อื่น ๆ ^{๓๓}

โชติ จินตแสวง ได้กล่าวถึงคำพูดที่ฟังแล้วสร้างความสุขให้แก่ตนและคนอื่น ซึ่งเรียกว่า “เรียบร้อยวาจา” คือพินิจถ้อยคำไม่ลำลอง ถูกเวลามีสาระไม่หลอกลวง เป็นผลพวงให้คนรัก สลักใจ ว่าเป็นมงคล ๕ ประการ คือ

๑. เป็นที่รักของคนทั่วไป
๒. ย่อมได้รับฟังแต่สิ่งที่ดีงาม
๓. มีความเจริญก้าวหน้า
๔. มีวาจาสิทธิ์
๕. ชีวิตไม่ตกต่ำ ^{๓๔}

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ กล่าวถึงประโยชน์ของการกล่าววาจาไว้ว่า ประเพณีนิยม ถือความลดหลั่นกันทาง ขาดิวุฒิ คุณวุฒิ และวัยวุฒิ ซึ่งแสดงว่าเป็นชาติที่มีความรู้สึกรู้สึกคิด ประณีต แสดงออกให้เห็นทางความประพฤติทั้งกายวาจาและใจ วาจาไพเราะหรือที่เรียกเป็น ศัพท์ว่า ปิยะวาจา นั้น ได้แก่อ้อยคำที่เว้นจากวจีทุจริต วาจาไพเราะเป็นคุณสมบัติสำคัญในการ พูด เพื่อความสงบสำเร็จประโยชน์ตนประโยชน์ท่านและย่อมยึดเหนี่ยวใจของผู้ฟังได้ให้เกิด ความนิยมรักใคร่นับถือผู้พูดมารดาบิดาเจรจากับบุตรด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน คำนั้นย่อมจับใจ ของบุตรธิดา ทำให้เกิดความรักใคร่นับถือและกตัญญูต่อบิดามารดายิ่งขึ้นบุตรธิดารู้จักพูด มารดาบิดาย่อมรักเอ็นดูมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้มีอานิสงค์ดังนี้

๑. คนที่มีวาจาสุภาสิตมาข้ามภพข้ามชาติ จะมีลักษณะเสียงที่สมบูรณ์ของมหา บุรุษ ซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือ

- ๑) แจ่มใส ไม่แหบเครือ
- ๒) ชัดเจน ชัดถ้อยชัดคำ ไม่ติดขัด
- ๓) ไพเราะ อ่อนหวาน
- ๔) เสนาะโสต
- ๕) กลมกล่อม
- ๖) ไม่แตก ไม่พร่า
- ๗) ชึ้ง
- ๘) มีกังวาน

๒. อานิสงค์การมีวาจาสุภาสิต

^{๓๓} สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต (มงคล 38), พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : นานา สิ่งพิมพ์, ๒๕๔๒, หน้า ๖๗.

^{๓๔} โชติ จินตแสวง, ๓๘ มงคล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕.

- ๑) เป็นคนมีเสน่ห์ เป็นที่รักของชนทุกชั้น
- ๒) มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม
- ๓) มีวาจาสิทธิ์ ได้รับความสำเร็จในสิ่งที่เจรจา
- ๔) ย่อมได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ดีงาม
- ๕) ไม่ตกไปในอบายภูมิ

ฯลฯ

“วาจาสุภาสิต ไม่ว่าจะพูดด้วยสำเนียงภาษาอย่างไรก็ตาม วาจานั้นย่อมเป็นวาจา
ชั้นสูง ควรแก่การสรรเสริญของบัณฑิต ตรงกันข้าม วาจาทุภาสิต แม้จะพูดด้วยภาษาใด
สำเนียงดีแค่ไหน บัณฑิตก็ไม่สรรเสริญ”^{๓๕}

สรุป ประโยชน์ของการใช้สัมมาวาจามีอันสำคัญมาก วาจาไพเราะเป็นคุณสมบัติสำคัญ
ในการพูด เพื่อความสงบสำเร็จประโยชน์ตนประโยชน์ท่านและย่อมยึดเหนี่ยวใจของผู้ฟังได้ให้
เกิดความนิยมนรักใคร่นับถือผู้ ทำให้เป็นเครื่องมือผูกมิตรสัมพันธ์ ทำให้เป็นที่รักของเพื่อน
ร่วมงาน ผู้ฟังและคนทุกชั้น ทำให้มีเสน่ห์ในการพูดส่งเสริมให้มีบุคลิกที่ดีงาม ทำให้มีความ
เจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้สร้างสรรค์ความเจริญให้กับสังคม ทำให้ส่งเสริม
ความสามัคคีในหมู่คณะไม่ให้เกิดความแตกแยก มีวาจาสิทธิ์ ได้รับความสำเร็จในสิ่งที่เจรจา
ย่อมได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ดีงาม ไม่ตกไปในอบายภูมิ คนที่มีวาจาสุภาสิตมีอันสำคัญถึงข้ามภพ
ข้ามชาติได้จะมีลักษณะเสียงที่สมบูรณ์ของมหาบุรุษ ซึ่งมีลักษณะแจ่มใส ไม่แหบเครือ ชัดเจน
ชัดถ้อยชัดคำ ไม่ติดขัด ไพเราะ อ่อนหวาน เสนาะโสต กลมกล่อม ไม่แตกไม่พร่า ซึ่ง และมี
กังวาน จะเห็นได้ว่าประโยชน์ของการกล่าวแต่สัมมาวาจาสามารถสร้างคุณประโยชน์ทั้งต่อ
ตนเองและสังคมได้อย่างมาก

๒.๘ โทษของการใช้วาจา

ในพระไตรปิฎก อรรถา โดยเฉพาะชาดกได้แสดงตัวอย่างโทษของการพูดเท็จ ไว้
มากมาย ในงานวิจัยนี้จะยกมาเพียงบางส่วน ดังนี้

เรื่องนางจิณฺจมาณวิกา ใส่ร้ายพระพุทธเจ้า

ครั้งนั้นลากสักการะเป็นอันมากเกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสงฆ์ ทำให้
พวกอหฺมฺเตยรณียพลอยเสื่อมลาภสักการะลง จึงร่วมมือกับนางจิณฺจมาณวิกา หากลอบยัดดลลาภ
สักการะเหล่านั้น นางจิณฺจมาณวิการับอาสาทำที่เดินเข้าออกจากเขตวันมหารวิหารในเวลาเช้าตรู่
และเวลาเย็น ล่วงให้มหาชนสงสัยเข้าใจว่า อยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระศาสดาผ่านไปสาม
สี่เดือน ก็ทำตนเป็นผู้มีครุฑตั้งขึ้น โดยเอาผ้าพันท้อง พอแปดเก้าเดือน ก็ผูกไม้กลมห่มผ้าทับไว้
ที่ท้องแสดงตนว่ามีครุฑกับพระศาสดา ด่าพระตถาคตด้วยคำที่ไม่จริงท่ามกลางบริษัทใน

^{๓๕} พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิตฉบับทางก้าวหน้า, หน้า ๒๖.

ระหว่างที่ทรงแสดงธรรมพระศาสดาตรัสว่า เรื่องนี้จะจริงหรือไม่ มีเราและเจ้าเท่านั้นที่รู้ ขณะนั้นเท้าสัฏกะพร้อมเทพบุตรทั้ง ๔ แปลงเป็นลูกหนูกัดเชือกที่ผูก ไม้กลมตกลงมาที่หลังเท้า ทำให้ปลายเท้าทั้งสองของนางแตก มหาชนถ่มน้ำลายลงบนศีรษะของนาง ขว้างปาด้วยก้อนดิน และไม้ อดุลากออกจากพระเชตวันมหาวิหาร แผ่นดินใหญ่แตกแยกเป็นช่อง สุนัขนางจึงจุมานวิกา^{๓๖}

เรื่อง พระโกกาณิกะ กล่าวโทษพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี พระโกกาณิกะเข้าไปเฝ้า กราบทูลว่า พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว พระผู้มีพระภาคตรัสเตือนพระโกกาณิกะว่า

“อย่าพูดอย่างนั้นเลย เธอพึงทำให้เสื่อมใสในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เพราะท่านทั้ง ๒ เป็นผู้มืศีล” แม้เช่นนั้นพระโกกาณิกะก็ยังกล่าวอยู่ว่า

“พระองค์ผู้เจริญ บุคคลผู้มีวาจาพอเชื่อถือได้ก็พอมีอยู่ แต่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว ไปสู่อำนาจของความปรารถนาชั่ว”

พระโกกาณิกะกล่าวอยู่เช่นนั้นถึง ๓ ครั้ง แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสห้ามถึง ๓ ครั้ง เช่นกัน

อรรถกถากล่าวว่า พระโกกาณิกะรูปนี้ ไม่ใช่พระโกกาณิกะที่เป็นศิษย์ของพระเทวทัต ที่เป็นศิษย์ของพระเทวทัตนั้นเกิดในตระกูลพราหมณ์ ส่วนโกกาณิกะที่กล่าวถึงในที่นี้เป็นบุตร เศรษฐีแห่งโกกาลิณคร ในโกกาลิรัฐ เมื่อบวชแล้วได้อยู่ในที่อยูซึ่งบิดาสั่งให้

คราวหนึ่งพระอัครสาวกทั้ง ๒ พร้อมบริวารจาริกไปในชนบท เมื่อใกล้วันเข้าพรรษา ประสงค์จะอยู่อย่างสงบ จึงส่งภิกษุบริวารให้ไปจำพรรษาในที่ตามที่ตนปรารถนา ส่วนพระอัครสาวกทั้ง ๒ เข้าไปสู่อาวาสที่พระโกกาณิกะอยู่ พระโกกาณิกะต้อนรับอย่างดีแสดงอาคันตุกวัตร (การปฏิบัติต่อแขกผู้มา) อย่างดี เป็นที่พอใจชื่นชมของพระอัครสาวก ท่านพูดกับพระโกกาณิกะว่า จะอยู่จำพรรษาที่นี่ตลอด ๓ เดือน ขอย่าได้บอกให้ใครทราบ (เพราะต้องการความสงบ)

เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว จึงบอกลาพระโกกาณิกะเพื่อเดินทางไปที่ยื่น พระโกกาณิกะขอร้องให้อยู่ต่ออีกสักวันหนึ่ง วันรุ่งขึ้นจึงค่อยไป พูดเช่นนั้นแล้วรีบเข้าเมือง บอกชาวบ้านว่าพระอัครสาวกมาจำพรรษาอยู่ที่นี้ทั้งพรรษา พวกชาวบ้านไม่ทราบ จึงไม่มีใครถวายปัจจัย ๔ แก่พระอัครสาวกเลย เมื่อชาวบ้านทราบดังนั้นจึงรวบรวมปัจจัยไทยธรรม เช่น เนยใส น้ำอ้อย รวมทั้งจีวรไปถวายพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ แต่พระโกกาณิกะทราบว่าพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นผู้มกน้อยอย่างยิ่ง จึงบอกถวายแก่เราเป็นแน่ แต่พระอัครสาวกกล่าวว่า

“ลามกสักการะเหล่านี้ไม่สมควรแก่เรา และไม่สมควรแก่พระโกกาณิกะ” ทำให้พระโกกาณิกะโกรธเคือง ผูกอาฆาตในพระอัครสาวกเพราะเหตุนี้ พระอัครสาวกไปเฝ้าพระศาสดาแล้ว จาริกไปในที่ต่าง ๆ แล้วกลับมาสู่เมืองนั้นอีก คราวนี้ชาวบ้านจำท่านได้ เตรียมถวายของเป็นอัน

^{๓๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๗๖/๘๘. , ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๕๕-๒๖๑.

มาก สร้างมณฑลขึ้นกลางเมืองเพื่อเป็นที่ถวายนแก่ท่าน พระอัครสาวกและบริวาร เมื่อชาวบ้านชวนถวายของเป็นอันมากแก่พระอัครสาวกนั้น ท่านได้ถวายต่อแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย พระโกกาก็ได้เห็นเช่นนั้นก็ไม่พอใจจึงกล่าวกับพระเถระว่า เมื่อก่อนท่านทำที่เหมือนผู้มั่งน้อย สันโดษ ชอบสงัด แต่บัดนี้กลายเป็นผู้มั่งมาก มีความปรารถนาชั่ว

พระโกกาก็ต้องการทำลายพระอัครสาวกให้ย่อยยับ จึงรีบเดินทางไปเมืองสาวัตถี เฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลดำไว้ว่าพระอัครสาวกทั้งสอง

เมื่อพระโกกาก็ได้ดำไว้ว่าพระอัครสาวกจนเป็นที่พอใจแล้วก็ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วหลีกไป ไม่นาน ต่อมาทั้งหลายขนาดเม็ดผักกาดได้ผุดขึ้นทั่วร่างกายของเธอนั้นโตขึ้น ขนาดถั่วเขียว-ถั่วดำ-เมล็ดพุทรา แล้วโตขึ้นเท่าผลพุทรา-ผลมะขามป้อม-มะตูมอ่อน-มะตูมแก่ ต่อจากนั้นก็แตกทั่วตัว หนองและเลือดไหลเยิ้มออกมา เธอมีตัวสุกและ นอนบนใบตองที่หน้าวัดเชตะวัน

พระโกกาก็ได้ทำกาละ (มรณภาพ) แล้วเพราะอาพาธนั้นบังเกิดในปทุมนรก (เป็นส่วนหนึ่งของนรกอเวจี ผู้เกิดในนรกนี้จะต้องทนทุกข์ทรมานอยู่สิ้นกาลปทุมหนึ่ง คำว่า ปทุม ในที่นี้เป็นตัวเลขซึ่งมีจำนวนศูนย์ถึง ๑๒๔ ศูนย์)

ท้าวสหัมบดีพรหมได้เข้าเฝ้าพระศาสดาในมัชฌิมายามแห่งราตรีได้กราบทูลว่า พระโกกาก็ได้ทำกาละเสียแล้วและบังเกิดในปทุมนรกเพราะจิตอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ กราบทูลเท่านั้นแล้วหายไป

วันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคทรงเล่าเรื่องที่ท้าวสหัมบดีพรหมมาเฝ้าให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วตรัสว่า

“คนผู้เกิดมา มีอาวุธติดปากมาด้วย สำหรับให้คนพาลผู้ชอบพูดคำชั่วไว้เชือดเนื้อตนเอง”

“ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรติเตียน หรือว่าติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ เขาชื่อว่าสังสมโทษไว้ ด้วยปาก ย่อมไม่ได้รับความสุขเพราะโทษนั้น”^{๓๗} “อภุชเวตติ นิรยํ อุเปติ แปลว่า คนมักพูดคำไม่จริงย่อมเข้าถึงนรก”^{๓๘}

จะเห็นได้ว่าโทษของวาจาอันมีโทษมาก ดังคำกล่าวที่ว่า “บุคคลตั้งวาจาและใจอันชั่วไว้ มักติเตียนพระอริยเจ้า ย่อมบังเกิดในนรก นับได้ถึงแสนสามสิบหกนิรพพุทะกับห้าอัพพุทะ” ไม่ว่าจะพูดในทางไม่ดีกับปุถุชนคนธรรมดา หรือจะพูดไม่ดีกับผู้ทรงศีล ซึ่งมีผู้กล่าวไว้ว่า โทษของการด่าบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์นั้น ผู้ด่าบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์ คือ พระสงฆ์และผู้ปฏิบัติธรรม ติเตียนพระอริยเจ้าจะประสบความฉิบหาย ๑๑ ประการ ต่อไปนี้

๑. ไม่บรรลุธรรมที่ตนยังไม่บรรลุ

^{๓๗} วสิน อินทสระ, พระไตรปิฎก ฉบับขยายความ เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๕๔), ๓๑๔-๓๑๕.

^{๓๘} ปิ่น มุทุกันต์, คำพระ, หน้า ๑๔๓.

๒. เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว
๓. สัทธรรมของภิกษุที่ย่อมไม่ผ่องแผ้ว
๔. เป็นผู้หลงเข้าใจว่าได้บรรลุสัทธรรม
๕. เป็นผู้ไม่ยินดีประพาศิพรหมจรรย์
๖. ต้องอาบัติเศราห์มองอย่างใดอย่างหนึ่ง
๗. บอกลาสิกขา คือสึกไปเป็นฆราวาส
๘. เป็นโรคอย่างหนัก
๙. ย่อมถึงความเป็นบ้า คือความฟุ้งซ่านแห่งจิต
๑๐. เป็นผู้หลงทำกาละ คือตายอย่างขาดสติ
๑๑. เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๓๙}

ตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวโทษของวาทะว่ามีผลกรรมของมุสาวาทไว้ว่า วิบากกรรมของมุสาวาท คือ ผลของการกล่าวคำเท็จนั้น ผู้ที่มีการกล่าวคำเท็จนั้นจะต้องมีการประสบกับวิบากกรรมดังนี้ คือ

๑. พูด ไม่ชัด
๒. ฟัน ไม่เป็นระเบียบ
๓. ปาก เหม็นมาก
๔. ไอตัว ร้อนจัด
๕. ตา ไม่อยู่ในระดับปกติ
๖. กล่าววาทะ ด้วยปลายลิ้นและปลายปาก
๗. ทำทาง ไม่สง่าผ่าเผย
๘. จิต ไม่เที่ยงคล้ายวิกลจริต
๙. ร่างกาย ไม่สมประกอบ
๑๐. มากไป ด้วยความวิตกกังวล^{๔๐}

พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ ได้กล่าวไว้ใน บรรดาแลมด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นลมบก ลมทะเล ลมใต้ฝุ่น ลมสลาตัน ซึ่งรำลือกันนักหนาว่าร้ายแรงมาก แต่ก็ยังเบากว่าลมปากคน ลมปากของคนนี้มันพัดแผ่ว ๆ พัดค่อย ๆ แต่ว่าฤทธิ์มันแรง ลมบกเมื่อมันแรงมาหลังคาเรือนปลิวกระจายไปคนละทิศละทาง แต่ลมปากตกบนหมอนเขียนขึ้นข้างหลังคาเรือนไม่กระดิกสักนิด แต่พอบ้านแม่เรือนถูกพัดกระจาย ทั้งลูกทั้งเต้าไปคนละทาง^{๔๑}

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ) ได้ให้ความชัดเจนเกี่ยวกับความเป็นมาของการแสดงออกทางวาจาหรือการพูด ว่าวจีสังขาร ได้แก่ การปรุงแต่งวาจา วิตกวิจารณ์ แปลว่า

^{๓๙} พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิตฉบับทางก้าวหน้า, หน้า ๒๖.

^{๔๐} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๘/๒๔๖-๒๕๐, ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/๔๔๙-๔๕๓.

^{๔๑} ปิ่น มุกทุกันต์, มงคลชีวิต ภาค ๑, (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า ๓๙๙.

ความตรึกความตรอง วิตรกวิจารณ์เป็นต้นของวาจาที่ทุก ๆ คนพูด คือ พูดจากใจที่วิตรกวิจารณ์ที่ตรึกตรอง อาจกล่าวได้ว่าจิตใจนี้พูดก่อน คือ ตรึกตรองขึ้นมาก่อนจึงพูดออกทางวาจา ถ้าไม่มีวิตรกวิจารณ์ในใจก่อน การพูดอะไรออกไปก็เป็นวาจาของคนเพ้อคลั่ง หรือเพ้อในเวลาหลับจะไม่เป็นภาษา^{๔๒} ถ้าพูดโกหกหรือมุสาวาทจะทำให้บุคคลนั้นขาดความน่าเชื่อถือในคำพูด ขาดขาดความเคารพในผู้ฟังซึ่งถ้อยคำที่ไม่ควรเชื่อถือ มีดังนี้

๑. คำกล่าวพรรณนาคุณ ศรัทธา ของบุคคลผู้ไม่มีศรัทธา
 ๒. คำกล่าวพรรณนาคุณ ศील ของบุคคลผู้ทุศีล
 ๓. คำกล่าวพรรณนาคุณ พาหุสัจจะ ของบุคคลผู้ไม่สดับ
 ๔. คำกล่าวพรรณนาคุณ จาคะ ของบุคคลผู้ตระหนี่
 ๕. คำกล่าวพรรณนาคุณ ปัญญา ของบุคคลผู้โง่
- ทั้ง ๕ ประการ จัดเป็นคำซึ่งไม่ควรฟัง ไม่ควรเชื่อถือ

การพูดไม่ดี คำพระท่านเรียกกันว่า “มิจฉาวาจา” ซึ่งไม่ได้หมายถึงการพูดผิด แต่เป็นการพูดด้วยใจที่เป็นอกุศลจิตต่างหาก แต่ต้องอาศัยเจตนา ที่จะพูดไม่ดีอยู่เป็นพื้นฐานด้วยแยกได้เป็น ๔ ดังนี้

การพูดเท็จ การพูดคำหยาบ การพูดส่อเสียด และการพูดเพ้อเจ้อ มิจฉาวาจา ทั้ง ๔ นั้น ต้องมีองค์ประกอบหลักๆ อยู่ ๔ ประการ ด้วยกันคือ

๑. เรื่อง แห่งมิจฉาวาจานั้น
๒. เจตนา ที่จะกล่าวมิจฉาวาจา (จากอกุศลจิต)
๓. ความพยายาม ที่จะกล่าวมิจฉาวาจา
๔. ผู้ฟัง มิจฉาวาจา

เมื่อครบองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการดังกล่าวก็คือเป็น “มิจฉาวาจา” แน่นนอน ดังนั้น ในกรณีที่สงสัยกันมากกว่า การโกหกผู้เจ็บป่วยว่าสีหน้าดูดีขึ้นใกล้จะหายป่วยแล้วแน่นอน ทั้งๆ ที่ไม่เป็นความจริงนั้นนั่นเป็น “มิจฉาวาจา” หรือไม่ ก็ให้ยึดหลักองค์ประกอบทั้ง ๔ ข้อนั้น แล้วนำพิจารณา ก็พบว่าไม่ครบองค์ประกอบ คือขาดอกุศลจิตในการกล่าวจึงเกิดโทษกับผู้พูด^{๔๓}

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้อธิบายถึงโทษของการกล่าวมิจฉาวไว้ ดังนี้

๑. การพูดเท็จ หรือพูดโกหก

การพูดเท็จหรือพูดโกหกหรือมุสาวาท นั้น เป็นการพูดที่มีเจตนาไม่ดี มุ่งหวังที่จะคดโกง หลอกลวงผู้ฟัง มีเรื่องเล่าเป็นอุทาหรณ์ ดังนี้

^{๔๒} สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ), **สัมมาทิฏฐิ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร :มหาเมฆวิทยาลัษ, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗๑-๓๗๒

^{๔๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **สัมมาวาจา : พูดดี ดูดี สังคมดี**, หน้า ๒๔-๒๕.

มีจักษุแพทย์คนหนึ่งได้เที่ยวรักษาคคนตามหมู่บ้านต่างๆ ต่อมาได้พบหญิงผู้หนึ่ง กำลังทุกข์ทรมานจากโรคตา จนเกือบมองไม่เห็น จักษุแพทย์ได้ตรวจดูแล้วบอกว่า “ผมพอจะรักษาให้หายเป็นปกติได้” หญิงผู้นั้นตอบว่า “ถ้าคุณหมอรักษาดวงตาของดิฉันให้หายและมองเห็นเป็นปกติได้ ดิฉันกับลูกชาย และลูกสาวจะยอมเป็นทาสรับใช้คุณหมอไปตลอดชีวิต” เมื่อจักษุแพทย์ลงมือรักษาอาการของหญิงผู้นั้น และไม่นานดวงตาของนางก็หายเป็นปกติ แต่นางกลับกลัวว่า จะต้องเป็นทาสจักษุแพทย์ไปชั่วชีวิตอย่างที่สัญญาไว้ จึงพูดโกหกตอบไปเมื่อจักษุแพทย์สอบถามอาการอีกครั้งว่า “เมื่อก่อนนี้ ดวงตาของดิฉันเจ็บปวดเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่พอหยอดตาของท่านแล้วกลับเจ็บปวดมากกว่าเดิม” จักษุแพทย์รู้ทันทีว่า หญิงคนนี้พูดจาโกหก หลอกลวง รู้สึกโกรธมากจึงปรุ่ยยาขนานใหม่ให้หญิงผู้นั้นใช้หยอดตา ซึ่งเมื่อนางใช้ยาขนานใหม่หยอดตาแล้ว ตาทั้ง ๒ ข้างก็บอดสนิททันที อุทาหรณ์จากเรื่องนี้จึงพิจารณาเอาเองเถิด การพูดเท็จหรือการพูดโกหกนี้ช่างมีโทษมากมายเหลือเกิน

เรื่องนี้จึงเป็นตัวอย่างได้ดีว่า การพูดจาโกหกหลอกลวงผู้อื่น เป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์โทษกับตัวเองได้มากมายเพียงใด พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ใน คัมภีร์สัพพัญญูสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๓ ความว่า “คนที่พูดเท็จหรือพูดโกหก เป็นประจำจนติดเป็นนิสัย จะทำให้ไปเกิดในนรก ในภูมิสัตว์เดรัจฉาน ในภูมิเปรต ด้วยวิบากกรรมอย่างเบาสุดพ้นจากนรกนั้นแล้ว เมื่อมาเกิดในโลกนี้จะถูกใส่ร้ายป้ายสีจากคนอื่น” เป็นต้น

๒. การพูดคำหยาบ

การพูดคำหยาบ หมายถึง การด่าทอ สบประมาทต่างๆ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกเศร้าเสียใจ เดือดร้อน ผลเสียของการพูดคำหยาบจะยิ่งเป็นบาปมาก หากด่าทอคนดีมีศีลธรรมและผู้มีพระคุณ เช่น ลูกด่าพ่อแม่ จะได้รับผลบาปหนักที่ อย่างน้อยก็เกิดความเศร้าใจ ไม่เบิกบานผ่องใส ทั้งยังถูกผู้คนติเตียนนินทา

ผลจากการพูดคำหยาบ เมื่อตายไปจะไปเกิดในอบายภูมิ คือ นรก เปรต อสุรกาย หรือ สัตว์เดรัจฉาน หรือหากมีบุญเก่าได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะได้ยินได้สัมผัสได้รับอารมณ์ไม่ดี ไม่งาม มีกายวาจาหยาบคาย หรือแม้มีทรัพย์สินก็จะพินาศไป เก็บรักษาไว้ไม่ได้ แต่ในกรณีของผู้ไม่ได้มีเจตนาที่จะกล่าวคำหยาบ คำไม่ดีหรือสบประมาท เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ดุด่าบุตรหลาน หรือศิษย์ โดยไม่ได้มีเจตนาร้ายแรง หวังจะตักเตือนหรือห้ามปราม จึงไม่ถือว่าเป็นมิฉฉาวจา (ไม่ครบหลักองค์ประกอบทั้ง ๔ นั้นเอง) ดังตัวอย่างของเรื่องที่จะเล่าต่อไปนี้

เด็กชายคนหนึ่งเป็นคนขี้กลัวขี้อาย ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของคุณแม่ มีนิสัยดื้อดึงชอบเข้าไปเที่ยวเล่นในป่า เมื่อคุณแม่เห็นว่าไม่สามารถบังคับตักเตือนให้ลูกชายกลับมาได้ จึงด่าว่า “ขอให้แม่กระป๋องออกมาไล่ตามขวิดลูกชายชั่วคณนี้ด้วยเถิด” ทันใดนั้น แม่กระป๋องก็ได้ปรากฏตัวขึ้นในป่าและวิ่งไล่พร้อมทั้งทำท่าจะขวิดเด็กชายผู้ที่มีนิสัยดื้อดึงจริงๆ เด็กชายก็รู้สึกตกใจและกลัวอย่างมาก พลันระลึกนึกถึงคำพูดของคุณแม่ จึงได้ตั้งสัจจะอธิษฐานว่า “แม่แน่ว่าคุณแม่ของข้าพเจ้าพูดแข่งด่าเรื่องใดแก่ข้าพเจ้า ก็ขอเรื่องนั้นอย่าได้เกิดแก่ตัวข้าพเจ้าเลย

เนื่องจากคุณแม่นั้นท่านพูดออกมาด้วยความหวังใย ไม่เคยมีจิตที่คิดร้ายแก่ข้าพเจ้าแต่ประการใด...” ทนไฉนนั้นเอง แม่กระปือตัวนั้นก็หยุดอยู่กับที่เหมือนถูกผูกเชือกมัดเอาไว้ เมื่อเด็กชายกลับมาถึงบ้านก็เข้าไปกราบขอโทษคุณแม่ และกลับตัวเป็นเด็กดีว่านอนสอนง่ายตั้งแต่บัดนั้น พิจารณาดูเอาเองเถิดการพูดคำหยาบนี้ช่างมีผลเร็วเหลือเกิน

เรื่องนี้จึงเป็นตัวอย่างได้ดีว่า การพูดจาโกหกหลอกลวงผู้อื่น เป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์โทษกับตัวเองได้มากมายเพียงใด พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ใน คัมภีร์สัพพหลุสสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๓ ความว่า

“คนที่พูดคำหยาบ เป็นประจำจนติดเป็นนิสัย จะทำให้ไปเกิดในนรก ในภูมิสัตว์เดรัจฉาน ในภูมิเปรต ด้วยวิบากกรรมอย่างเบาสุด พ้นจากนรกนั้นแล้ว มาเกิดในโลกนี้จะทำให้เป็นคนที่มีเสียงไม่น่าฟัง”

๓. การพูดส่อเสียด

การพูดส่อเสียด หมายถึง การพูดยุยงให้คนทะเลาะกัน เข้าใจผิดกัน แยกกัน มีเรื่องเล่าที่สนุกสนานและอธิบายภาพของผู้อ่าน มิฉฉาวจา ประเภทส่อเสียดได้อย่างดีทีเดียว ดังนี้

นานมาแล้วในหมู่บ้านแห่งหนึ่งมีครอบครัวหนึ่งมีลูกสาว ๓ คน ไม่รู้ว่าครอบครัวนี้พ่อแม่ได้สร้างเวรสร้างกรรมอะไรไว้หนัหนา จึงมีลูกสาวที่นิสัยแสบไล่กันถึง ๓ แบบด้วยกัน ดังนี้คือ ลูกสาวคนแรกชื่อนางปิสุณาวาที เป็นคนที่มีนิสัยชอบยุยงให้คนแตกกัน ทุบตีกัน ยิ่งเห็นใครที่เินทะเลาะกันด้วยฝีปากตัวเอง จะรู้สึกมีความสุขเอามากๆ

ส่วนลูกสาวคนที่ ๒ ก็มีนิสัยชอบลักขโมย เห็นอะไรขวางมือเป็นไม่ได้ก็ขโมยตะขวงบ้านผลอไม่ได้ เรียกว่าขโมยแหลก ส่วนลูกสาวคนสุดท้ายคนที่ ๓ มีนิสัยตะกละตะกลามเรียกว่ากินทุกอย่างที่ขวางหน้าอาหารจะดีเลวอย่างไรไม่สนใจ ฟาดเรียบแถมยังกินมูมามเสียงดัง

ด้วยนิสัยสุดจะทนของลูกสาวทั้งสามนี้ พ่อแม่อาจจะทนเลียงดูต่อไปได้จากความรักแท้ แต่เพื่อนบ้านละแวกใกล้เคียงกันนั้นไม่เอาด้วย สุดจะทนต่อพฤติกรรมของสาวทั้ง ๓ จนทนไม่ไหว เพราะคนในหมู่บ้านตีกันทุกวัน ของหายทุกวัน อีกทั้งยังเสียสุขภาพจิตเมื่อได้เห็นความมูมามจากการกินไม่เลือกอีก สุดท้ายเลยจับหญิงสาวแสนแสบทั้ง ๓ ไปลอยแพในทะเล

ด้วยเดชบุญของสาวแสบทั้ง ๓ คนยังมีอยู่ จึงลอยแพไปเจอเรือโจรสลัดเข้า นายโจรเห็นหญิงสวย ๓ คนจึงรับขึ้นเรือมา แต่ก็ข้องใจว่าเพราะเหตุใดจึงมาโดนลอยแพ แต่ก็สงสัยอยู่ไม่นานก็รู้ชัดว่าเป็นเพราะเหตุใด นายโจรคิดว่า นิสัยคนเราต้องมีหนทางแก้ไขกันได้ เพราะตัวเขาเองยังสามารถปกครองสมุนโจรลูกน้องตั้งมากมายได้ ยิ่งงี้ก็จะลองแก้ไขดูโดยให้นางตะกละไปเป็นแม่ครัว เข้าทำนองว่า

มีปัญหา กินก็กินเข้าไป ปรากฏว่าได้ผลนางที่มีนิสัยตะกละดีขึ้นเพราะอยากกินอะไรก็มีทุกอย่างในครัว รอดไปหนึ่งราย... ส่วนนางคนที่ขี้ขโมยนั้น นายโจรก็มอบพวงกุญแจคลังสมบัติให้ดูแล ถึงอยากขโมยก็เชิญตามสบาย เมื่อนางเห็นสมบัติสร้อยแหวนเงินทองทุกวัน อยากหยิบจับของมีค่าอะไรได้ทั้งนั้น จึงเลิกนิสัยขโมยไปได้ รอดไปอีกราย....

ส่วนนางปิสุณาวาที นั้นนายโจรพยายามหาวิธีการอย่างไรก็ไม่ตก นางชอบไปพุดคุย แหย่ลูกเรือคนโน้นคนนี้ให้แตกคอกัน เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง ชกต่อยตีกันวันวายไปหมดทั้งลำเรือ ทำให้นายโจรปวดกบาลเป็นอย่างยิ่งด้วยหมดหนทางจะแก้ไขแล้ว ก็เลยให้ลูกน้องจับตัวนางปิสุณาวาทีนั้นใส่แพลอยต่อไป คราวนี้ลอยแท้งเต้งๆ ไปคนเดียว แต่เดชะบุญของนางก็ยังพอมืออยู่บังเอิญได้ไปเจอนกอินทรีใหญ่ ๒ ตัวผัวเมียบินมาหากินในทะเล เห็นนางลอยแพมาก็นึกสงสาร จึงตั้งใจเข้าไปช่วยเหลือ โดยช่วยกันเกาะไม้แพมาอันหนึ่งให้นางปิสุณาวาทีเกาะตรงกลางแล้วพาบินเข้าหาฝั่ง (สมัยก่อนนั้นคนและสัตว์ยังสื่อสารกันรู้เรื่องอยู่) ระหว่างบินอยู่กลางอากาศนั่นเอง นางปิสุณาวาที เกิดคันปากอยากจะพุด ก็คือโรคเก่าสันดานเดิมเกิดกำเริบขึ้นนั่นเอง จนมันทนไม่ไหวจริงๆ ก็เลยยื่นปากไปทางนกอินทรีตัวผู้ ทำเป็นกระซิบบกระซาบอยู่พักหนึ่ง แล้วก็ยื่นหน้าไปทางนางนกอินทรีตัวเมีย กระซิบบ้างหุเบาๆ ว่า “ผัวแกละเจ้าซู้จริงๆ เห็นฉันเดียวเดียวก็เกี้ยวฉะแล้ว” นกตัวเมียได้ยินดังนั้น ก็โกรธ โมโหเลือดขึ้นหน้า เกิดอาการหึงหวงก็ปล่อยไม้แพนั้นแล้วหันไปตบผัวแทนทันที ฝ่ายผัวก็ไม่ยอมอยู่ดีๆ มาถูกตบทำไม! ว่าแล้วนกอินทรีตัวเมียเลยตบตีกันกลางอากาศ ส่วนนางปิสุณาวาทีที่กรรมติดจรวดผลก็คือตกลงกลางทะเลจมน้ำตาย

แต่ถึงจะจมน้ำตายแล้วยังไม่หมดฤทธิ์ ศพของนางปิสุณาวาที โดนน้ำทะเลซัดไปติดชายฝั่งหน้าวัดแห่งหนึ่ง พระท่านเห็นเข้าก็เกิดสังเวชใจคิดจะช่วยจัดการมาปนกิจศพให้ตามประเพณี แต่พอเอาศพเข้าวัด พระทั้งวัดก็ทะเลาะถกเถียงกันใหญ่ ว่าศพนี้ควรเผาหรือควรฝังดี บ้างก็ว่าควรสืบทาญติก่อน เมื่อตกลงกันไม่ได้ก็วางมวยกัน (ฤทธิ์มากจริงๆ) แต่พอตั้งสติกันได้ พระท่านก็คิดได้ว่าสาเหตุคงเป็นเพราะศพนี้แน่ๆ จึงให้คนมาหามไปเผาทิ้งในป่าช้า จัดการเผาให้สิ้นซากเหลือเพียงหัวกะโหลก พอตีพวกขี้เหล้าแอบเข้าไปตมเหล้ากินในป่าช้า หาก่อนหินมารองหม้อตมเหล้าไม่ครบ ก็คว้าได้หัวกะโหลกนั้นมาก็จับตั้งรองหม้อตมเหล้า ผลก็ปรากฏว่าทุกที่ตมเหล้ากินก็ไม่เห็นเป็นอะไร อย่างเก่งก็เมาเหมือนหมาคลานกลับบ้าน แต่วันนี้ทะเลาะกันตีกันหัวร้างข้างแตก การพุดส่อเสียดนี้ช่างมีโทษมาก

เรื่องนี้จึงเป็นตัวอย่างได้ดีว่า การพุดจาโกหกหลอกลวงผู้อื่น เป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์โทษกับตัวเองได้มากมายเพียงใด พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ใน คัมภีร์สัพพหลุสสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๓ ความว่า “คนที่พุดส่อเสียด เป็นประจำจนติดเป็นนิสัย จะทำให้ไปเกิดในนรก ในภูมิสัตว์เดรัจฉาน ในภูมิเปรต ด้วยวิบากกรรมอย่างเบาสุด พ้นจากนรกนั้นแล้ว มาเกิดในโลกนี้จะทำให้เป็นคนที่ถูกทรยศหักหลังจากเพื่อน” เป็นต้น

๔. การพุดเพื่อเจ้า

การพุดเพื่อเจ้า หมายถึง การกล่าววาจาที่ทำลายประโยชน์และความสุขต่างๆ ด้วยเจตนา และหาสาระประโยชน์จากการพุดเพื่อเจ้านั้นไม่ได้ มีตัวอย่าง อีกเช่นกัน

กาลครั้งหนึ่ง มีภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่า กปิละ ท่านเป็นพระที่เรียนรู้มามาก มีความรู้ดี (พหุสูตร) และเป็นผู้ที่มีลาภสักการะมาก แต่ท่านพระกปิละกลับมัวเมา ทะนงตัว ถือว่าตัวเป็น

คนฉลาดกว่าผู้อื่น กล่าวสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรมว่าไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม กล่าววาจาไร้สาระ ถูกพวกภิกษุผู้มีศีลตักเตือนอยู่ว่า ท่านอย่าได้กล่าววาจาอย่างนั้น ไม่ดีต่อตนเองและผู้อื่น แต่พระกปิละก็หาได้ฟังไม่ ยังดันทุรังพูดไม่เป็นธรรมเหมือนเดิม จนครั้งเมื่อท่านมรณภาพจากอัฐภาพนั้นแล้ว ไปบังเกิดในนรกอเวจี ใหม่ในอเวจีเป็นเวลาช้านาน ด้วยเศษของวิบากกรรมที่เหลือนั้น ท่านก็ได้เกิดเป็นปลาสีทองในแม่น้ำอจิรวดี เป็นปลาที่สวยงามมาก แต่ว่าปากของปลานั้นมีกลิ่นเหม็น พอปลาอ้าปากเท่านั้นแหละก็มีกลิ่นเหม็นตลบอบอวลไปทั่วเมือง เพราะผลแห่ง การที่ท่านกล่าววาจาเพื่อเจ้าไม่เป็นธรรม เนื่องจากผลกรรมที่ท่านดำ ว่าบริภาษ ภิกษุทั้งหลายในกาลก่อน ต่อมาปลาสีทองตัวนั้นเมื่อจุติจาก อัฐภาพนั้นแล้ว ก็ได้ไปบังเกิดในอเวจีอย่างเดิมอีก เรียกว่าต้องชดใช้กรรมอีกยาวนาน พิจารณาดูเอาเองเถิดการพูดเพื่อเจ้า นี่ช่างมีโทษมากมายเหลือเกิน

เรื่องนี้จึงเป็นตัวอย่างได้ดีว่า การพูดจาโกหกหลอกลวงผู้อื่น เป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์โทษกับตัวเองได้มากมายเพียงใด พระพุทธเจ้า ทรงตรัสไว้ใน คัมภีร์สัพพหลุสสูตร อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๓ ความว่า “คนที่พูดเพื่อเจ้า เป็นประจำจนติด เป็นนิสัย จะทำให้ไปเกิดในนรก ในภูมิสัตว์เดรัจฉาน ในภูมิเปรต ด้วย วิบากกรรมอย่างเบาสุด พ้นจากนรกนั้นแล้ว มาเกิดในโลกนี้จะทำให้ เป็นคนที่พูดจาไม่น่าเชื่อถือ”^{๔๔}

สรุปได้ว่า โทษของการใช้วาจานั้นมีมาก ไม่ว่าจะพูดในทางไม่ดีกับปุณฺณคนธรรมดา หรือจะพูดไม่ดีกับผู้ทรงศีล ซึ่งโทษของการด่าบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์นั้น ผู้ด่าบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์ คือ พระสงฆ์และผู้ปฏิบัติธรรม ตีเทียบพระอริยเจ้าจะประสบความฉิบหาย เช่น ไม่บรรลุธรรมที่ตนยังไม่บรรลุ เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว สัทธรรมของภิกษุนั้นย่อมไม่แผ่แผ้ว เป็นผู้หลงเข้าใจว่าได้บรรลุสัทธรรม เป็นผู้ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ต้องอาบัติเศราห์หมองอย่างใดอย่างหนึ่ง บอกลาลึกขาคือลึกไปเป็นฆราวาส เป็นโรคอย่างนัก ย่อมถึงความเป็นบ้า คือความฟุ้งซ่านแห่งจิต เป็นผู้หลงทำกาละ คือตายอย่างขาดสติ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวโทษของวาจาวามีผลกรรมของมุสาวาทไว้ว่า วิบากกรรมของมุสาวาท คือ ผลของการกล่าวคำเท็จนั้น ผู้ที่มีการกล่าวคำเท็จนั้นจะต้องมีการประสบกับวิบากกรรม เช่น พูดไม่ชัด ฟันไม่เป็นระเบียบ ปากเหม็นมาก ใจตัวร้อนจัด ตาไม่อยู่ในระดับปกติ กล่าววาจาด้วยปลายลิ้นและปลายปาก ทำทางไม่สง่า ผ่าเผย จิตไม่เที่ยงคล้ายวิกลจริต ร่างกายไม่สมประกอบและมากไปด้วยความวิตกกังวล

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างของโทษจากการกล่าววาจาที่ไม่เป็นปีย วาจา วาจาสุภาสิตหรือกล่าวคำเท็จโกหกหลอกลวง เพื่อเจ้าทั้งหลาย ส่งผลในการตกนรกอเวจีเพื่อชดใช้กรรม การกล่าววาจาเข้ามาเกี่ยวข้องกับคนในทุกอาชีพโดยเฉพาะนักการทูต พ่อค้า นักขาย นักธุรกิจ นักบัญชี นักสื่อสารมวลชน ซึ่งต้องใช้วาจาในการประกอบอาชีพทั้งสิ้น ถ้านำ

^{๔๔} พระมหาพรหมชา ฐมฺมหาโส, สัมมวาจา : พูดดี พูดดี สังคมดี), หน้า ๒๕-๓๔.

การใช้วาจาไปใช้ในทางที่ผิด เช่น ยุยง สร้างความแตกแยกให้สังคมก็จะเกิดโทษกับตัวผู้พูดอย่างยิ่ง เช่น อาชีพนักการตลาดหรือนักขายหากพูดโกหกถึงคุณภาพสินค้าให้ลูกค้าตัดสินใจซื้อ จะส่งผลให้อาชีพค้าขายไม่เจริญรุ่งเรือง

๒.๙ การใช้วาจาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในวาจาสูตร พระพุทธเจ้าได้แสดงลักษณะของวาจาสุภาสิตว่า

ภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เป็นวาจาสุภาสิตไม่เป็นพหุภาสิต และเป็นวาจาไม่มีโทษ วิญญูชนไม่ติเตียน องค์ ๕ ประการเป็นไฉน คือวาจานั้นย่อมเป็นวาจาที่กล่าวถูกกาล ๑ เป็นวาจาที่กล่าวเป็นสัจ ๑ เป็นวาจาที่กล่าวอ่อนหวาน ๑ เป็นวาจาที่กล่าวประกอบด้วยประโยชน์ ๑ เป็นวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต ๑ ภิกษุทั้งหลายวาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการนี้แล เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นพหุภาสิต และเป็นวาจาไม่มีโทษ วิญญูชนไม่ติเตียน^{๔๕}

ในสุภาสิตสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระพุทธเจ้าทรงแสดงองค์ประกอบของวาจาสุภาสิต ไว้ ๔ ประการ องค์ประกอบบางประการก็ซ้ำกับองค์ประกอบข้างต้น ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาพหุภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และเป็นวาจาอันวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน องค์ ๔ เป็นไฉน ภิกษุทั้งหลายภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมกล่าวแต่วาจาที่บุคคลกล่าวดีแล้วอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาที่บุคคลกล่าวชั่วแล้ว ๑ ย่อมกล่าวแต่วาจาที่เป็นธรรมอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาที่ไม่เป็นธรรม ๑ ย่อมกล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รักอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาอันไม่เป็นที่รัก ๑ ย่อมกล่าวแต่วาจาจริงอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาเท็จ ๑ ภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ เหล่านี้แล เป็นวาจาสุภาสิตไม่เป็นวาจาพหุภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และเป็นวาจาอันวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน^{๔๖}

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสแสดงวาจาที่บุคคลพูดแล้ว จะไม่มีโทษและผู้รู้ทั้งหลายไม่ติเตียน โดยมีหลักเกณฑ์ในการพูด ๔ ประการ คือ

กล่าวแต่วาจาสุภาสิตอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาพหุภาสิต

กล่าวแต่วาจาที่เป็นธรรมอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาที่ไม่เป็นธรรม

กล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รักอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาอันไม่เป็นที่รัก

กล่าวแต่วาจาจริงอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาเหลวไหล

สัตว์บุรุษทั้งหลายกล่าววาจาสุภาสิตว่าเป็นวาจาสูงสุด

บุคคลพึงกล่าววาจาที่เป็นธรรม

^{๔๕} อก.ปญจก.อ. (ไทย) ๓/-/๔๓๙.

^{๔๖} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๑๕-๓๑๖.

ไม่พึงกล่าววาจาที่ไม่เป็นธรรม
 บุคคลพึงกล่าววาจาอันเป็นที่รัก
 ไม่พึงกล่าววาจาอันไม่เป็นที่รัก
 บุคคลพึงกล่าววาจาจริง
 ไม่พึงกล่าววาจาเท็จ^{๔๗}
 พระพุทธพจน์ที่ตรัสเกี่ยวกับเรื่องวาจาไว้ว่า

๑. วาจาไม่จริง ไม่เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น
๒. วาจาที่จริง ไม่เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น
๓. วาจาที่จริง เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น
๔. วาจาที่ไม่จริง ไม่เกิดประโยชน์ เป็นที่ชอบใจ ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น
๕. วาจาที่จริง เกิดประโยชน์ เป็นที่ชอบใจ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น^{๔๘}

จากพุทธพจน์ที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงการกล่าววาจาที่เป็นวาจาสุภาสิตได้ต้องประกอบด้วย ๕ ประการ คือ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำประกอบไปด้วยประโยชน์ พูดด้วยเมตตาจิต^{๔๙} ตามที่มงคล ๓๘ ประการได้กล่าวหลักการพูดไว้ว่า ดังนี้

๑. ต้องเป็นคำจริง ไม่ใช่คำพูดที่ปั้นแต่งขึ้น เป็นคำพูดที่ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่เสริมความ ไม่อำความ ต้องเป็นเรื่องจริง

๒. ต้องเป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดไพเราะ ที่กลั่นออกมาจากน้ำใจที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นคำหยาบ คำด่า คำประชดประชัน คำเสียดสี คำหยาบนั้นฟังก็ ระคายหู แค่คิดถึงก็ระคายใจ ดังคำบาลีว่า “โย มุขสณฺณโต ภิกขุ มนตภาณิ อนฺนุทโต อตถิ ธมฺมณฺจ ทิเบติ มธฺรณตสฺส ภาสตี” แปลว่า ผู้ใดสำรวมปาก พูดด้วยปัญญา ไม่ฟังชาน และแสดงเหตุผล ถ้อยคำผู้นั้นไพเราะ”^{๕๐}

๓. พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดผลดีทั้งแก่คนพูดและคนฟัง ถึงแม้คำพูดนั้นจะจริง และเป็นคำสุภาพ แต่ถ้าพูดแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไร กลับจะทำให้เกิดโทษ ก็ไม่ควรพูด

๔. พูดด้วยจิตเมตตา พูดด้วยความปรารถนาดี อยากให้คนฟังมี ความสุข มีความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ในข้อนี้หมายถึงว่า แม้จะพูดจริง เป็นคำ สุภาพ พูดแล้วเกิดประโยชน์ แต่ถ้าจิตยังคิดโกรธมีความริษยาก็ยังไม่สมควรพูด เพราะผู้ฟังอาจรับไม่ได้ ถ้อยคำที่กล่าวด้วยจิตขุ่นมัว แม้เพียงประโยคเดียวอาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงอย่างไม่อาจประมาณได้

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๓/๓๐๘-๓๐๙.

^{๔๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗-๘๘, ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๒๐๖.

^{๔๙} อังปณฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๓๓๘.

^{๕๐} ปิ่น มุฑกันต์, คำพระ, หน้า ๓๖๗.

๕. พุดถูกกาลเทศะ แม้ใช้คำพูดที่ดี เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดที่มีประโยชน์ และพูดด้วยจิตที่เมตตา แต่ถ้าผิดจังหวะ ไม่ถูกกาลเทศะ ผู้ฟังยังไม่พร้อมที่จะรับแล้ว จะก่อให้เกิดผลเสียได้ เช่น จะกลายเป็นประจานหรือจับผิดกันไป

๑) พุดถูกเวลา (กาล) คือรู้ว่าเวลาไหนควรพูด เวลาไหนยังไม่ควรพูด ควรพูดนานเท่าไร ต้องคาดผลที่จะเกิดขึ้นไว้ด้วย

๒) พุดถูกสถานที่ (เทศะ) คือรู้ว่าในสถานที่เช่นไร เหตุการณ์แวดล้อม เช่นไรจึงสมควรที่จะพูด หากพูดออกไปแล้วจะมีผลดีหรือผลเสียอย่างไร เช่น มีความหวังดีอยากเตือนเพื่อนไม่ให้ดื่มเหล้า แต่ไปเตือนขณะเพื่อนกำลังเมาอยู่ในหมู่เพื่อนฝูงทำให้เขาเสียหน้า อย่างนี้นอกจากเขาจะไม่ฟังแล้ว เราเองอาจเจ็บตัวได้ “คนฉลาดไม่ใช่เป็นแต่พูดเท่านั้น ต้องนิ่งเป็นด้วยคนที่พูดเป็นนั่น ต้องรู้ในสิ่งที่ไม่ควรพูดให้ยิ่งกว่าสิ่งที่ควรพูด”

การพูดที่แต่ในสิ่งที่ดีจะเกิดเป็นมงคลกับผู้พูดจะทำให้เป็นวาจาสุภาสิตได้

วาจาสุภาสิต หมายถึง คำพูดที่ผู้พูดได้กลั่นกรองไว้ดีแล้วด้วยใจที่ผ่องใส มิใช่สักแต่พูดอวยวะในร่างกายของคนเรานี้ก็แปลก

ตา มีหน้าที่ ดู อย่างเดียว ธรรมชาติให้มา ๒ ตา

หู มีหน้าที่ ฟัง อย่างเดียว ธรรมชาติให้มา ๒ หู

แต่ปาก มีหน้าที่ถึง ๒ อย่าง คือทั้งกินและพูด ธรรมชาติกลับให้ มาเพียงปากเดียว แสดงว่าธรรมชาติต้องการให้คนดูให้มาก ฟังให้มาก แต่พูดให้น้อยๆ ให้มีสติคอยระมัดระวังปาก จะกินก็กินให้พอเหมาะ จะพูดก็พูดให้พอดี ลักษณะคำพูดที่พอเหมาะพอดี เป็นคุณทั้งแก่ตัวผู้พูดและผู้ฟังเรียกว่า วาจาสุภาสิต

การพูดที่มีวาจาสุภาสิตจะทำให้เป็นลักษณะของคนพูดที่ดี หรือลักษณะของพูดที่ดี (พูดสันติ) ดังนี้

๑. ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ด่วนปฏิเสธ
๒. เมื่อถึงคราวพูดก็สามารถทำให้ผู้อื่นฟัง
๓. รู้จักกำหนดขอบเขตของการพูดให้กะทัดรัด
๔. จำเนื้อความทั้งหมดที่จะพูด
๕. เข้าใจเนื้อความทั้งหมดโดยละเอียดตามความเป็นจริง
๖. ทำให้ผู้อื่นเข้าใจตามได้
๗. ฉลาดในการพูดที่เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์
๘. ไม่พูดชวนให้เกิดการทะเลาะวิวาท^{๕๑}

“ผู้ใดเข้าไปสู่บริษัทที่พูดคำหยาบคาย ก็ไม่สะทกสะท้าน ไม่ยั้งคำพูดให้เสีย ไม่ปกปิดข่าวสาร พูดจนหมดความสงสัย และเมื่อถูกถามก็ไม่โกรธ ผู้นั้นย่อมควรทำหน้าที่พูด”^{๕๒}

^{๕๑} พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิตฉบับทางก้าวหน้า, หน้า ๒๙.

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าการใช้วาจาในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น พระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญวาจาที่ไม่จริง วาจาที่ก่อให้เกิดโทษแก่ผู้อื่นภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เป็น วาจาสุภาสิตไม่เปนวาจาทุภาสิต เปนวาจาไม่มีโทษ และทานผู้รู้ไม่ติเตียน วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการอะไรบ้าง คือ

๑. พุดถูกกาล
๒. พุดคำจริง
๓. พุดคำอ่อนหวาน
๔. พุดคำประกอบด้วยประโยชน์
๕. พุดด้วยเมตตาจิต

ภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการนี้แล เปนวาจาสุภาสิต ไม่เปนวาจาทุภาสิต เปนวาจาไม่มีโทษ และทานผู้รู้ไม่ติเตียน

๒.๑๐ สรุป

วาจาหรือการพูด เป็นการถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกหรือประสบการณ์ของผู้พูดไปสู่ผู้ฟัง โดยอาศัยถ้อยคำและน้ำเสียง อากัปกิริยาในการสื่อความหมายในลักษณะของวัจนภาษา ได้แก่ ภาษาที่ใช้ถ้อยคำ ได้แก่ คำพูดที่ใช้ในการสื่อสารตกลงร่วมกันในสังคม และอวัจนภาษา คือ ภาษาที่ไม่ต้องใช้ถ้อยคำอาจเป็นภาษามือหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ วาจานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งกับชีวิตของเรา การพูดสามารถทำให้ชีวิตเราเจริญก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จได้หรือทำให้ชีวิตของผู้พูดพังพินาศได้ก็ด้วยการพูด ก่อนจะพูดอะไรจึงต้องมีสติ ระมัดระวังก่อนที่จะพูด ก่อนจะพูดอะไรต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองให้ดีกว่าก่อนว่าคำพูดนั้นเกิดประโยชน์หรือเกิดโทษกับใครหรือไม่

คุณลักษณะของการใช้วาจานั้นคือ การพูดในลักษณะต่าง ๆ เช่น ลักษณะของการพูดเท็จ หรือเรียกว่า มุสา โกหก การพูดเรื่องไม่เป็นความจริง พูดไม่ตรงตามที่เราได้เห็นมาด้วยตา ได้ยินมาด้วยหู มีความมุ่งหมายทางวาจาโดยตรง แต่ก็มีสิ่งที่แทนคำพูด แทนวาจาได้ เช่น ทางกาย ที่แสดงกิริยาท่าทางแทนการพูดให้คนดูเข้าใจผิด การเขียนหนังสือหรือการทำสิ่งต่าง ๆ ให้คนเข้าใจผิด ซึ่งมีเจตนาโกหกเป็นต้น ลักษณะของการพูดคำหยาบ ลักษณะของการพูดเพ้อเจ้อ และลักษณะของการพูดส่อเสียด

มารยาทในการพูดนั้นต้องเป็นคำจริง ไม่ใช่คำพูดที่ปั้นแต่งขึ้น เป็นคำพูดที่ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่เสริมความ ไม่อำความ ต้องเป็นเรื่องจริง ต้องเป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดไพเราะ ที่กลั่นออกมาจากน้ำใจที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นคำ

^{๕๒} วิ. จ. (ไทย) ๗/๔๐๐/๒๐๑.

หยาบ คำดำ คำประชดประชัน คำเสียดสี คำหยาบนั้นฟังก็ ระคายหู แค่คิดถึงก็ระคายใจ พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดผลดีทั้งแก่คนพูดและคนฟัง ถึงแม้คำพูดนั้นจะจริงและเป็นคำสุภาพ แต่ถ้าพูดแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไร กลับจะทำให้เกิดโทษ ก็ไม่ควรพูด พูดด้วยจิตเมตตา พูดด้วยความปรารถนาดี อยากให้คนฟังมี สุข มีความสุข มีความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป พูดถูกกาลเทศะ เช่น พูดถูกเวลา คือรู้ว่าเวลาไหนควรพูด เวลาไหนยังไม่ควรพูด ควรพูดนานเท่าไร พูดถูกสถานที่ คือรู้ว่าในสถานที่ เช่นไร เหตุการณ์แวดล้อม เช่นไรจึงสมควรที่จะพูด หากพูดออกไปแล้วจะมีผลดีหรือผลเสียอย่างไร

ประโยชน์ของการใช้สัมมาวาจา มีอันสำคัญมาก วาจาไพเราะเป็นคุณสมบัติสำคัญในการพูด เพื่อความสงบสำเร็จประโยชน์ตนประโยชน์ท่านและย่อมยึดเหนี่ยวใจของผู้ฟังได้ให้เกิดความนิยมนักใคร่นับถือผู้ ทำให้เป็นเครื่องมือผูกมิตรสัมพันธ์ ทำให้เป็นที่รักของเพื่อนร่วมงาน ผู้ฟังและคนทุกชั้น ทำให้มีเสน่ห์ในการพูดส่งเสริมให้มีบุคลิกที่ดีงาม ทำให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้สร้างสรรค์ความเจริญให้กับสังคม ทำให้ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะไม่ให้เกิดความแตกแยก มีวาจาสิทธิ์ ได้รับความสำเร็จในสิ่งที่เจรจา ย่อมได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ดีงาม ไม่ตกไปในอบายภูมิ

สำหรับโทษของการใช้วาจานั้นมีมาก ไม่ว่าจะพูดในทางไม่ดีกับปวงชนคนธรรมดา หรือจะพูดไม่ดีกับผู้ทรงศีล ซึ่งโทษของการด่าบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์นั้น ผู้ด่าบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์ คือ พระสงฆ์และผู้ปฏิบัติธรรม ดิเตยฺยพระอริยเจ้าจะประสบความฉิบหาย เช่น ไม่บรรลุนิพพานที่ยังไม่บรรลุ เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว สัทธิธรรมของภิกษุณัณยอมไม่ผ่องแผ้ว เป็นผู้หลงเข้าใจว่าได้บรรลุสัทธิธรรม เป็นผู้ไม่ยินดีประพาสพรหมจรรย์ ต้องอาบัติเศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง บอกลาสิกขา คือสึกไปเป็นฆราวาส เป็นโรคอย่างนัก ย่อมถึงความเป็นบ้า คือความฟุ้งซ่านแห่งจิต เป็นผู้หลงทำกาละ คือตายอย่างขาดสติ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวโทษของวาจาว่ามีผลกรรมของมุสาวาทไว้ว่า วิบากกรรมของมุสาวาท คือ ผลของการกล่าวคำเท็จนั้น ผู้ที่มีการกล่าวคำเท็จนั้นจะต้องมีการประสบกับวิบากกรรม เช่น พูดไม่ซัด ฟันไม่เป็นระเบียบ ปากเหม็นมาก ใจตัวร้อนจัด ตาไม่อยู่ในระดับปกติ กล่าววาจาด้วยปลายลิ้นและปลายปาก ทำทางไม่สง่า ผ่าเผย จิตไม่เที่ยงคล้ายวิกลจริต ร่างกายไม่สมประกอบและมากไปด้วยความวิตกกังวล

๒.๑๑ หลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบส่งเสริมการใช้วาจาเชิงพุทธ

๒.๑๑.๑ ตัวอย่างหลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบส่งเสริมการใช้วาจาเชิงพุทธ

หลวงวิจิตวาทการ กล่าวว่า คำพูดของนักพูดที่ดี ๆ ย่อมจะเป็นยาอันประเสริฐของโลก หัวใจ พระพุทธเจ้าเป็นนักพูดที่ประเสริฐสุดคนหนึ่งของโลก ใครจะเศร้าโศกทุกข์ร้อนขุ่นหมองอย่างไร ถ้าได้เข้าไปถึงพระองค์แล้ว ความเศร้าโศกทุกข์ร้อนและขุ่นหมองนั้นก็พลันหายและ

ความสุขสบายก็จะมีขึ้นมาแทนที่ เพราะเหตุฉะนั้น วิชานักพูดจึงเป็นศิลปะและมีประโยชน์อย่างยิ่ง^{๕๓} หลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ส่งเสริมการใช้วาจาให้การกล่าววาจานั้นเป็นมงคลกับผู้พูด และสามารถนำมาซึ่งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น มีดังนี้

๑. ศิล ๕

ผู้ที่ค้าขายนั้นต้องประกอบด้วยศิลป ๕ คำว่า ศิล ไว้ว่า ศิล แปลว่า ปรกติ เพราะคำนึงถึงสภาพเดิมของบุคคลผู้ดำเนินชีวิตตามธรรมชาติที่ควรจะเป็น เช่น การไม่เบียดเบียนกัน การไม่ทารุณ สัตว์เล็กสัตว์น้อย การไม่หยิบฉวยเอาสิ่งของผู้อื่น บุคคลผู้มีวัตรปฏิบัติเช่นนี้ได้ชื่อว่า เป็นผู้รักษาศิลอยู่แล้ว คือมีภาวะปรกติ แม้ว่าจะท่องจำศิลปเป็นข้อ ๆ ไม่ได้ก็ตาม

เบญจศิลป หมายถึง ศิล ๕ ข้อ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิจศิลป หมายถึง ศิลประจำ คือ เป็นศิลปที่มีอยู่ประจำโลก ศิล ๕ ข้อ มี ดังนี้

๑.๑ ปาณาติปาตา เวรมณี

เจตนางตเว่นจากการฆ่าสัตว์ ศิลข้อนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันไม่ให้มนุษย์เบียดเบียนซึ่งกันและกันเพราะการฆ่ากันย่อมก่อให้เกิดความเคียดแค้นและพร้อมจะแก้แค้นต่อกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะจองเวรกันไม่สิ้นสุด แม้การฆ่าสัตว์เดรัจฉานก็ผิดศิลป เพราะสัตว์ก็ย่อมมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่เช่นกัน

องค์ประกอบแห่งการละเมิดศิลปข้อที่หนึ่ง มีดังนี้

- ๑) สัตว์มีชีวิต
- ๒) รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
- ๓) จิตคิดจะฆ่า
- ๔) มีความพยายาม
- ๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

๑.๒ อทินนาทานา เวรมณี

เจตนางตเว่นจากการลักทรัพย์ ศิลข้อนี้มุ่งให้บุคคลเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน สิ่งของทุกอย่างเจ้าของย่อมหวงแหน ในสังคมใดมีการลักขโมยกัน มีโจรกรรมชนิดต่าง ๆ สังคมนั้นย่อมไม่เจริญเพราะประชาชนในสังคมมัวแต่ระแวงระวังทรัพย์สินของตนเอง และมัวแต่คิดแก้แค้นต่อกัน ไม่มีเวลาทำมาหากิน

องค์ประกอบแห่งการละเมิดศิลปข้อที่สอง มีดังนี้

- ๑.๑) สิ่งของนั้นผู้อื่นหวงแหน
- ๑.๒) รู้ว่าเขาหวงแหน

^{๕๓} วิจารณ์ วิรัช ฤทธิตันกุล, วาทีนเทศและวาทีลปัทม์หลักทฤษฎีและวิธีปฏิบัติยุคสหประชาชาติใหม่, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

๑.๓) จิตคิดจะลัก

๑.๔) มีความพยายาม

๑.๕) ลักของได้ด้วยความพยายามนั้น

๑.๓ กาเมสุ มิจฉาจารา เวมณี

เจตนาตงวณจากการประพฤติดิในกาม ศีลข้อนี้มีจุดประสงค์ให้บุคคลรู้ว่า คู่ครอง และบุคคลในครอบครองของผู้ใดผู้นั้นย่อมรักและหวงคู่ครองและบุคคลในครอบครองของตน ไม่ต้องการให้ผู้ใดมาล่วงละเมิด การล่วงละเมดย่อมก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันและกัน ทั้งกับ บุคคลในครอบครัวและบุคคลอื่น

องค์ประกอบแห่งการละเมิดศีลข้อที่สาม มีดังนี้

๓.๑) สตรีหรือบุรุษนั้นเป็นบุคคลที่ไม่ควรล่วงละเมิด

๓.๒) จิตคิดจะเสพ

๓.๓) มีความพยายามในการเสพ

๓.๔) ยังมรรคหรืออวัยวะสืบพันธุ์ให้ถึงกัน

๑.๔ มุสาวาทา เวมณี

เจตนาตงวณจากการพูดเท็จ ศีลข้อนี้มีจุดประสงค์ที่จะให้มนุษย์มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไว้วางใจกัน ทำงานด้วยกันด้วยความสุข ไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน

องค์ประกอบแห่งการละเมิดศีลข้อที่สี่ มีดังนี้

๔.๑) เรื่องไม่จริง

๔.๒) จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน

๔.๓) มีความพยายามที่จะกล่าวให้คลาดเคลื่อนตามที่จิตคิด

๔.๔) ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความที่พูดนั้น

๑.๕ สุรา เมรยัมชชปมาทัญฐานา เวมณี

เจตนา ตงวณจากการเสพของมีนเมา ศีลข้อนี้มีจุดประสงค์ให้มนุษย์เป็นคนมีสติ รอบคอบตามธรรมชาติเดิมของจิต เพราะคนที่ดื่มของมีนเมาย่อมเป็นบุคคลขาดสติ ตั้งอยู่ใน ความประมาทอันเป็นทางแห่งความตาย

องค์ประกอบแห่งการละเมิดศีลข้อที่สี่ มีดังนี้

๕.๑) สิ่งนั้นเป็นของมีนเมา

๕.๒) จิตคิดจะดื่ม

๕.๓) มีความพยายามที่จะดื่ม

๕.๔) กลับให้ล่วงล้ำคอกไป^{๕๔}

^{๕๔} สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, พุทธศาสน์, (นครศรีธรรมราช : สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช,

ศีล ๕ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมในการใช้วาจาให้กล่าวแต่ในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น โดยเฉพาะศีลข้อ ๔ มุสาวทา เวรมณี หมายถึง เจตนา งดเว้นจากการพูดเท็จ ศีลข้อนี้มีจุดประสงค์ที่จะให้มนุษย์มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไว้วางใจกัน ทำงานด้วยกันด้วยความสุข ไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน ผู้ที่มีศีล ๕ บริบูรณ์จะระมัดระวังเรื่องของการพูดเพราะเกรงว่าจะผิดศีล

ในคัมภีร์วิมุตติมรรค พระอุปติสสเถระ^{๕๕} กล่าวความหมายของศีลไว้ว่า

ศีล หมายถึง ศีระะ ความเย็น สันติ ดีเลิศ การกระทำปกติและสภาพปกติตามธรรมชาติของทุกซ์และสุข

ศีล หมายถึง ความเย็น มีอธิบายว่า ไม้จันทน์ที่มีความเย็นมากที่สุดช่วยทุเลาความร้อนของพิษไข้ในร่างกายได้ฉับไฉ ศีลก็ฉับนั้น คือ ช่วยทุเลาไข้ใจที่เกิดจากความสะดุ้งกลัวหลังจากศีลขาดและก่อให้เกิดปราโมทย์

ศีล หมายถึง สันติ มีอธิบายว่า ถ้าบุคคลมีศีล เขาจะมีความประพฤติเรียบร้อยไม่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้น

บุคคลที่มีศีล ๕ จะช่วยในการส่งเสริมให้การกล่าววาจาให้เป็นแต่สุภาสิตหรือเป็นมงคลกับผู้พูด พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๕๖} กล่าวว่า ศีลช่วยให้ความประพฤติดีทางกาย และวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ

ในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร อานิสงส์ของคนมีศีล ๕ ประการ พระพุทธองค์ตรัสอานิสงส์ของคนมีศีล ๕ ประการ ว่า

“คหบดีทั้งหลาย ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้ อานิสงส์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมากซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ แห่ง ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลย่อมขจรไปนี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๓. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชาติตติยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตามย่อมแก่แล่วกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปนี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

^{๕๕} พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, แปลโดย คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๐.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภูมิธรรมชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก), ๒๕๕๒, หน้า ๒๔-๒๕.

๔. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๕. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล”^{๕๗}

อานิสงส์ของศีล ๕ มีมากมายตามที่กล่าวมา โดยเฉพาะอานิสงส์แห่งการรักษาศีล ข้อ มุสาวาท คือมีอินทรีย์ทั้ง ๕ ผ่องใส มีวาจาไพเราะสละสลวยอ่อนหวาน มีพื้นเสมอจิตชาว สะอาด ไม่อ้วนไม่ผอม สูงเตี้ยจนเกินพอดี กลิ่นปากไม่เหม็น ได้สัมผัสอันเป็นสุข มีบริวารขยัน ชันแข็ง ลิ่นบางแดดอ่อนดุจกลีบบัว ใจไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ติดอ่างหรือบ้าใบ้^{๕๘} ผู้ที่กล่าววาจาที่ ประกอบไปด้วยศีล ๕ ล้วนแต่ช่วยส่งเสริมให้การกล่าววาจาที่ดี มีประโยชน์ทั้งคนพูดและคนฟัง คนที่มีศีล ๕ นี้ ช่วยส่งเสริมให้การกล่าววาจาด้วยความมั่นใจ จะพูดต่อหน้าชุมชนก็มั่นใจ สง่างาม เพราะตนเองไม่มีความผิดใด ๆ ย่อมมองอาจ กล้าหาญ เมื่อกล่าววาจาได้ออกมาก็มีแต่ ความสัจจริงเพราะมีความเชื่อมั่นในศีลของตน สำหรับผู้ที่ทำการค้าขายนั้นถ้าเป็นผู้มีศีล ๕ บริบูรณ์ด้วยจะยิ่งส่งเสริมให้ทำการค้าขายได้ผลดีมากมากยิ่งขึ้น เพราะผู้ที่ค้าขายไม่ว่าจะทำผิด ศีลข้อใดข้อหนึ่งใน ๕ ข้อนี้ก็ย่อมทำให้เกิดความมัวหมอง ไม่เป็นที่น่าคบหาสมาคมกับคนอื่น ๆ ย่อมส่งผลให้การค้าขายไม่เจริญรุ่งเรือง

๒. เบญจธรรม

เบญจศีลจะบริสุทธิ์อยู่ได้หรือมนุษย์จะสามารถปฏิบัติตามได้ก็ด้วยมีธรรมบางประการ คอยประคับประคองหรือคอยสนับสนุนเตือนใจมนุษย์ให้มนุษย์งดเว้นภัยนั้น ๆ ผู้ที่มีธรรม ประจำใจจะสามารถรักษาเบญจศีลอยู่ได้ตลอดเวลา “เบญจธรรม” หรือ “เบญจกัลยาณ ธรรม” ได้แก่ธรรมอันดังาม ๕ ประการ คือ

๑) เมตตาธรรม เป็นธรรมที่สนับสนุนศีลข้อที่หนึ่ง เมตตากรุณา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น สัตว์อื่น ต้องการให้เขาอยู่เป็นสุขและเมื่อเห็นเขาประสบความทุกข์ เดือดร้อนก็พลอยหวนใจไปด้วย คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ตลอดเวลา ธรรมข้อนี้จะช่วยให้มนุษย์เลิก อาฆาตพยาบาทจองเวรและล้างผลาญชีวิตกันได้ เป็นเหตุให้เบียดเบียนกันไม่ลง การฆ่ากัน การ ทรมาณกัน ก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะจิตใจมีเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน

๒) สัมมาอาชีวะ เป็นธรรมสนับสนุนศีลข้อที่สอง สัมมาอาชีวะหมายถึงความ พากเพียรพยายามเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ความมีอาชีพสุจริต ความข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์ผู้ ปฏิบัติตามละเว้นมิฉฉาชีพ ละความมั่งง่ายและมักได้เสีย โดยมาคำนึงถึงคุณภาพความเป็นคน ของคน สามารถจัดความปบคั้นทางใจอันเกิดจากความยากจนลงเสียได้ เมื่อมีอาชีพสุจริต

^{๕๗} ที.ม. (ไทย). ๑๐/ ๑๕๐/๔๙

^{๕๘} พระมหาสรสเรณู กตปปสาโท, คติธรรมกับพิธีกรรม, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินตติ้ง, ๒๕๓๑), หน้า ๑๖.

ชอบทำแล้วก็สามารถควบคุมจิตใจมักได้ของตนได้ เช่น ทำให้เกิดโจรกรรม ลักขโมย ปล้น เบียดเบียนทรัพย์สินผู้อื่นไม่ลง

๓) กามสังวร เป็นธรรมสนับสนุนศีลข้อที่สาม กามสังวร หมายถึง ความสำรวมใน กามคุณจนเกินขอบเขต ธรรมข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์ไม่หมกมุ่นอยู่ในกามคุณจนถึงทำลายน้ำใจ ผู้อื่นเป็นเหตุให้คู่ครองมีความซื่อสัตย์ต่อสามี ต่อภรรยาของตนไม่ประพฤตินอกใจ คู่ครอง ของตัวได้

๔) สัจจะ เป็นธรรมสนับสนุนศีลข้อที่สี่ สัจจะหมายถึง ความซื่อตรงความสัตย์ภริยาที่ ประพฤติหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกาย วาจาเป็นคณตรง ธรรมข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์มี ความเที่ยงธรรม ซื่อตรง มีความจริงใจต่อผู้อื่น มีความจงรักภักดีในเจ้านายของตน ต่อผู้มี อุปการะ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ อันเป็นเหตุให้ไม่โกหกมดเท็จ ไม่หลอกลวง ไม่ทำลาย ประโยชน์ของบุคคลอื่นแต่เป็นคนตรงไปตรงมา รักความยุติธรรม

๕) สติสัมปชัญญะ เป็นธรรมสนับสนุนศีลข้อที่ห้า สติ สัมปชัญญะ หมายถึง ความมี สติรอบคอบตรวจตรา ไม่เลินเล่อเผลอตว์ ทั้งก่อนและกำลังทำ พุด คิด พฤติกรรมของผู้มีสติ สัมปชัญญะประจำตัวเองจนกลายเป็นนิสัย เช่น พิจารณาด้วยปัญญาแล้วบริโภคอาหาร รู้จัก ประมาณ รู้จักคุณโทษของอาหารที่จะบริโภค ไม่เผลอเผลอในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น เป็น เหตุให้มนุษย์พิจารณาสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะสิ่งให้โทษด้วยความรอบคอบ สามารถมองเห็นคุณ และโทษที่พึงเกิดขึ้นแก่ตัวเอง แก่การงานและแก่ทรัพย์สินจากสิ่งเสพติดเหล่านั้น อันเป็นเหตุให้ มนุษย์งดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยได้^{๕๙}

หลักเบญจธรรมนี้จะช่วยส่งเสริมการใช้วาจาได้ เนื่องจาก การกล่าววาจาต้องกล่าว ด้วยความเมตตากรุณาต่อผู้ฟัง เป็นบุคคลที่เกรงกลัวและละอายต่อบาปความสำรวม อินทรีย์ คือ ระมัดระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำให้ การกล่าววาจาออกมามีแต่สิ่งที่ดีงาม กับผู้พูดและผู้ฟัง และหลักเบญจธรรมนี้สามารถส่งเสริมการค้าขายได้เนื่องจากเบญจธรรม เป็น หลักธรรมที่ควรผู้ค้าขายต้องเป็นบุคคลที่มีเมตตากรุณาต่อลูกค้าทุกคน ไม่เอาไรต์เปรียบหรือหวัง ผลกำไรมากเกินไป ผู้ขายต้องมีสัมมาอาชีวะ คือ ประกอบอาชีพที่สุจริต มีความรู้จักรู้ค่าว่าพอดี และมีหิริโอตตปปะ คือ ความละอาย และเกรงกลัวต่อผลของบาป มีความสำรวม มีความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า คือ การพูดความจริง เป็นสิ่งที่ทำให้ไม่เกิดการมูสาวาท ทำให้ไม่ผิดศีล มีสติ คือ การรู้สึกตัว ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายกุศล ทำให้ชีวิตไม่ประมาท เพราะรู้ว่าอะไรดี อะไร ชั่ว ทำให้ไม่เผลอกลิ้งกับสิ่งที่จะทำให้ชีวิตตกต่ำ ผู้ขายค้าขายที่มีหลักเบญจธรรมจะช่วย ส่งเสริมการค้าได้อย่างดีให้การค้าขายมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

^{๕๙} สโว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร

นักปกครองและประชาชนผู้สนใจทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒),

หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

๓. อิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ หมายถึง ธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ บุคคลใดจะทำกิจการของตนให้สำเร็จนั้นจะต้องประกอบด้วยหลัก อิทธิบาท ๔ ดังนี้

- ๑) ฉันทะ หมายถึง ความพอใจรักใคร่ในกิจการงานที่จะทำในสิ่งนั้น
- ๒) วิริยะ หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร หมั่นประกอบ หมั่นกระทำให้สำเร็จด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย
- ๓) จิตตะ หมายถึง เอาใจใส่ในสิ่งนั้น หรือความคิดฝึกฝนตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย
- ๔) วิมังสา หมายถึง ใคร่ครวญหาเหตุผล การตรวจสอบตรวจตรา หมั่นใช้

ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง เป็นต้นในสิ่งที่ทำนั้น มีการทดลองวางแผน วัตถุประสงค์ วิธีแก้ไข ปรับปรุง เป็นต้น^{๖๐}

หลักอิทธิบาท ๔ นี้ ช่วยส่งเสริมการใช้จ่ายได้เพราะ อิทธิบาท หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ หรือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย การกล่าววาทาให้ประสบผลสำเร็จนั้นจึงจำเป็นต้องมีหลักธรรมอิทธิบาท ๔ มาใช้ คือในการพูดนั้นต้องมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา จะช่วยส่งเสริมให้การกล่าววาทาประสบผลสำเร็จ

วคิน อินทสระ ได้ให้ความหมายของ อิทธิบาท ไว้ว่า อิทธิบาท แปลตามตัวอักษรว่า บาทแห่งฤทธิ์ หรือ ฐานอันก่อให้เกิดความสำเร็จ ให้บรรลุผลตามที่มุ่งหมาย แปลเอาความว่า เหตุแห่งความสำเร็จ บุคคลจะประสบความสำเร็จในเรื่องใด ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ต้องประพฤติตนให้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจในสิ่งนั้น วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจใส่อย่างจริงจังต่อสิ่งนั้น วิมังสา ไตร่ตรองพิจารณาด้วยปัญญาในสิ่งนั้น^{๖๑}

แม้ว่าการกล่าววาทาเพื่อส่งเสริมการค้าขายก็จำเป็นต้องมีอิทธิบาท ๔ ต้องมีฉันทะในการพูดขายสินค้านั้น มีวิริยะ ความเพียรพยายามที่จะขายสินค้านั้น แม้ว่าลูกค้าจะปฏิเสธก็ต้องใช้ความเพียรพยายามเพื่อที่จะกล่าววาทาเพื่อชักชวนให้ลูกค้าสนใจและตัดสินใจซื้อสินค้านั้นให้ได้ มีจิตตะ คือ การเอาใจใส่คำพูดของตนเองว่าสิ่งที่ตนเองกล่าวออกไปนั้นมีความจริงใจต่อลูกค้า มีความซื่อสัตย์ไม่เอาเปรียบลูกค้า และมีวิมังสา คือ การหมั่นไตร่ตรองทบทวนคำพูดของตนเองก่อนพูดให้คิดก่อนเสมอและหลังพูดแล้วมีผลกระทบอย่างไรต่อลูกค้าหรือไม่

^{๖๐} ชัยวัฒน์ อัทธภรณ์, จริยศาสตร์. (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕), หน้า ๓๓-๓๕.

^{๖๑} วคิน อินทสระ, ธรรมเพื่อครองใจคนและความสำเร็จในชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ชุมทองอุตสาหกรรมพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๗๖-๗๘.

ดังนั้น อธิบาป ๔ นี้ ถ้าผู้พูดมีหลักธรรมข้อนี้จะสามารถส่งเสริมการกล่าววาจาของผู้พูดให้ประสบผลสำเร็จได้ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึง อธิบาป ไว้ว่า อธิบาป แปลว่า บาปฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อธิบาป^{๖๒}

๔. พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ หรือธรรมประจำใจ อันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ เป็นธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ ให้ได้ชื่อว่าได้ดำเนินชีวิตอย่างหมดจด และเป็นการปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ๔ อย่าง คือ

๑) เมตตา หมายถึง ความรักปรารถนาจะให้มีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและมนุษยทั่วหน้า

๒) กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนของปวงสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย

๓) มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข เมื่อผู้อื่นได้ดี มีจิตใจผ่องใส บันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำรงในปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข และเจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วย ปัญญา คือ มีจิตราบเรียบเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยรักด้วยชัง พิจารณาเห็นกรรมที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม^{๖๓}

หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ นี้ ช่วยส่งเสริมการใช้วาจาได้เพราะพรหมวิหาร ๔ หรือ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม การกล่าววาจากับใครผู้พูดต้องมีจิตเมตตากับเขาก่อน มีเมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า มีความกรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ของผู้ฟัง มีมุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่น

^{๖๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๙.

^{๖๓} กรมการศาสนา, ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๗-๒๘.

เบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป และมีอุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง การกล่าววาทา โดยใช้หลักธรรมนี้จะเป็นการส่งเสริมการใช้วาจาของผู้พูดได้ดี อีกทั้งพรหมวิหาร ๔ นี้ช่วยประกอบการค้าขายได้ ทำให้จิตใจของผู้ขายมีความสุข เพราะมีความเมตตาต่อลูกค้า มีความกรุณา หวังให้ลูกค้าได้สินค้าที่ดีไปใช้ มีมุทิตา มีความยินดีเมื่อลูกค้าพอใจ และอุเบกขาถ้าคำกล่าวของผู้ขายทำให้ลูกค้าตัดสินใจซื้อสินค้า หรือคำกล่าวของผู้ขายไม่สามารถทำให้ลูกค้าตัดสินใจซื้อสินค้าได้ ผู้ขายย่อมมีจิตราบเรียบเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยรักด้วยชังไม่ตีใจหรือเสียใจเมื่อขายสินค้าได้หรือขายไม่ได้

๕. สัมปรีติธรรม

สัมปรีติธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับสัตว์บุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตว์บุรุษหรือ คุณสมบัติของผู้ดี มีอยู่ ๗ ข้อ ได้แก่

๑) ัมมัญญูตา คือ รู้จักหลักสัจธรรมหรือรู้จักเหตุ คือ รู้จักหลักการ รู้กฎธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล เช่น รู้ว่าหลักธรรมนั้น ๆ คืออะไรบ้าง เมื่อทำตามแล้วจะเกิดผลอย่างไร หรือเมื่อทำอย่างนี้ สิ่งนั้นจะต้องเกิดขึ้น เป็นต้น

๒) อัตถัญญูตา คือ รู้จักผล รู้จักความมุ่งหมาย รู้จักประโยชน์ที่จะพึงเกิดขึ้น รู้จักความหมายแห่งข้อธรรมนั้น ๆ เมื่อทำไปแล้วจะเป็นอย่างไร ทำให้มีความสุขหรือทุกข์อย่างไร

๓) อัตตัญญูตา คือ รู้จักตนเอง คือรู้ว่าตนมีความสามารถ มียศตำแหน่งอะไร มีฐานะอะไรในสังคม แล้วควรวางตนอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะเหมาะสมในตำแหน่งหน้าที่ของตน เช่น เป็นลูกที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นพ่อแม่ที่ดี เป็นต้น สรุปคือจงเป็นให้เป็นในตำแหน่งที่ตนเป็น

๔) มัตตัญญูตา คือ รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี รู้จักการใช้จ่ายให้เหมาะสม รู้จักประหยัด รู้จักเวลา รู้จักการทำงานไม่หย่อนเกินไป ไม่ตึงเกินไป ให้พอดี ๆ

๕) กาลัญญูตา คือ รู้จักกาลเวลาว่าเวลาควรทำอะไร เวลานี้เหมาะไหม คือใช้เวลาให้เป็น ก่อนจะไปหาใคร จะไปหาใครก็ต้องคำนึงถึงเวลาที่เหมาะสม

๖) ปริสุญญูตา คือ รู้จักสังคม รู้จักชุมชน รู้ว่าสังคมนีควรวางตนอย่างไร ชุมชนนี้ควรพูดอย่างไร สังคมนีควรทำอย่างไร สรุปก็คือ รู้จักปรับตัวเข้ากับสังคมให้เหมาะสม

๗) บุคคลัญญูตา คือ รู้จักบุคคลว่าเขาใคร มาจากไหน เบื้องหลังเขาเป็นอย่างไร เขามีคุณธรรมหรือไม่อย่างไร ควรคบหรือไม่อย่างไร

คุณธรรมทั้ง ๗ นี้เมื่อผู้ใดนำไปปฏิบัติผู้นั้นจะเป็นนักปราชญ์บัณฑิตได้ เป็นบุคคลที่น่านับถือสังคม^{๖๔}

^{๖๔} สุระ อุณวงศ์, พุทธศาสตร์, (อุบลราชธานี : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๓๗), หน้า 42.

สำหรับผู้ที่ทำการค้าขายถ้านำหลักสัปปุริสธรรมประกอบในอาชีพค้าขายจะช่วยส่งเสริมการค้าขายได้ เนื่องจากก่อนขายสินค้าอะไรให้ใครผู้ขายต้องสำรวจลูกค้าตามหลักสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ ข้อก่อน แล้วจึงพูดขายสินค้า เพราะผู้ขายรู้เหตุแห่งการขาย รู้จุดมุ่งหมายในการขาย รู้จักการวางตนในการพูดขายสินค้า รู้จักการพูดแนะนำสินค้าแต่พอดี รู้จักเวลาที่เหมาะสมที่ควรในการขาย รู้จักสังคมที่อยู่จะแนะนำสินค้าอะไรให้ลูกค้า สามารถปรับตัวได้ทุกสถานการณ์และ รู้จักลูกค้าว่าเป็นใคร ถ้าพิจารณาก่อนขายสินค้าตามหลักสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้จะสามารถส่งเสริมการค้าขายได้และทำให้ธุรกิจเติบโตได้อย่างรวดเร็ว

๒.๑๑.๒ หลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบส่งเสริมการใช้วาจาเพื่อการค้าขายในเชิงพุทธ

หลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบส่งเสริมการใช้วาจามี ดังนี้

๑. ขรवासธรรม ๔

ขรवासธรรม ๔ หมายถึง หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนหรือข้อปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือน สำหรับใช้ในการปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์ เป็นการปฏิบัติเพื่อเลิกละสิ่งไม่ดีไม่งามทั้งหลาย หรือเป็นการปฏิบัติเพื่อเจริญความดีงามทั้งหลายให้เกิดขึ้น จนถึงการปฏิบัติเพื่อมรรคผล นิพพาน ธรรมะหมวดนี้จัดเป็นธรรมะฝ่ายกุศล ซึ่งมี ๔ ประการ ได้แก่

๑) สัจจะ หมายถึง ความจริง ความซื่อสัตย์ต่อกัน ความจริงใจ จริจวาจาและจริงในการกระทำ เริ่มตั้งแต่จริงใจในการรักษาคำพูด จริงต่อเพื่อนฝูง สังคม เช่น จริงอย่างคำว่าพูดจริงทำจริง จริงต่อตนเอง คือ ตั้งใจจะทำอะไรแล้วก็ทำจริง จริงต่ออุดมคติแห่งความเป็นมนุษย์ของเราเอง คือจริงที่จะละเว้นในสิ่งที่มนุษย์ไม่ควรกระทำ ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องกับความต้องการของกฎธรรมชาติเพื่อความเป็นผู้ถูกต้องจนถึงที่สุด

๒) ทมะ หมายถึง รู้จักข่มจิตข่มใจตน รู้จักควบคุมจิตใจฝึกหัด ตัดนิสัย แก้ไข ข้อบกพร่อง ข้อขัดแย้ง ปรับตัวปรับใจเข้าหากัน เมื่อจะอะไรสักอย่างหนึ่งที่จะเป็นการเลิกละความเคยชิน อันชักนำไปสู่ความชั่ว จิตใจจะต่อต้านชวนให้ยอมแพ้ เพราะการไปบังคับความเคยชินที่จะชักนำไปสู่ความต่ำนั้น จิตย่อมดิ้นรนต่อสู้ ไม่อยากอยู่ในอำนาจ มักดึงกลับไปหาทางต่ำอยู่เสมอ เราทำอะไรไม่สำเร็จเพราะเราไปผ่นตามกิเลสตัวนี้เสีย แต่ต่อไปเราจะข่มใจที่จะต่อสู้ชนะมันจนถึงที่สุด

๓) ขันติ หมายถึง ความอดทนต่อความลำบาก มีจิตใจเข้มแข็ง หนักแน่น ไม่

วู่วาม ทนต่อความล่งล่ำก้ำเกินกัน และร่วมกันอดทนต่อความเหนื่อยยาก ลำบากตรากตรำฝ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน ความอดทนอดกลั้นทุกชนิด เช่น การอดกลั้น อดทนต่อลมฟ้าอากาศ ความร้อนความหนาว อดทนในการประกอบอาชีพการงาน อดทนต่อความเหน็ดเหนื่อยของร่างกาย อดทนต่อคำพูดส่อเสียด กระทบกระทั่ง ดุหมั่นเหยียดหยามจากบุคคลอื่น และอดทนอดกลั้นต่อการบีบคั้นของกิเลสตัณหานานาชนิด ต้องอดทนจนน้ำตาไหล มิฉะนั้นก็อาจจะเลิกละเสียกลางคัน

๔) จาคะ หมายถึง การสละ แบ่งปัน มีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุขสำราญ ความพอใจส่วนตนเพื่อคู่ครองได้ เช่น อดหลับ อดนอน พยาบาลกันในยามเจ็บไข้ เป็นต้น

พระวาสุธรรม ๔ สัมพันธ์กับการใช้วาจาที่ว่า การกล่าววาจานั้นต้องเป็นผู้มีสัจจะ หมายถึง ความจริง ความซื่อสัตย์ต่อกัน ความจริงใจ จริงวาจาและจริงในการกระทำจริงใจในการรักษาคำพูด จริงต่อเพื่อนฝูง ไม่กล่าววาจาที่เป็นเท็จเพราะความไม่จริงใจของผู้พูด เป็นบุคคลที่พูดจริง ทำจริง ถ้าบุคคลใดมีธรรมข้อนี้จะทำให้เป็นคนที่ดีก่อนพูด เพราะต้องรักษาสัจจะของตนเอง ทมะ หมายถึง รู้จักข่มจิตข่มใจตน รู้จักควบคุมจิตใจฝึกหัด ตัดนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับตัวปรับใจเข้าหากัน บางครั้งคนที่พูดอาจจะมีสิ่งมากระทบจิตใจอยากจะกล่าววาจาที่ไม่เหมาะสมกับคนฟัง แต่ก็ต้องรู้จักการข่มใจของตนเองไม่ให้กล่าววาจาที่เป็นโทษนั้น ชันติ หมายถึง ความอดทนต่อความลำบาก มีจิตใจเข้มแข็ง หนักแน่น ไม่วู่วาม ทนต่อความล่งล่ำก้ำเกินกัน และร่วมกันอดทนต่อความเหนื่อยยาก ลำบากตรากตรำฝ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน ความอดทนอดกลั้นทุกชนิด การอยู่ร่วมกันของสังคมต้องมีการกระทบกระทั่งกันบ้างเป็นธรรมดา แต่ต้องอาศัย ความอดทน การกล่าววาจาใดตามใจตนแม้จะเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี บางครั้งต้องอดทนเพราะการพูดแต่ละครั้งต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่างในเรื่องความเหมาะสมและสถานการณ์ในขณะนั้น ผู้พูดจึงต้องรู้จักข่มใจก่อนกล่าววาจา ดังในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก์ กกจูฬสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า

“เมื่อใด ถ้อยคำที่ไม่น่าพอใจมากระทบโสตประสาทเธอเข้า แล้วเธอสามารถดำรงอยู่ในอิริยาสนชันติ (ความอดทนคือความอดกลั้น) ได้ ไม่โกรธ พึงทราบว่ เธอเป็นผู้เรียบร้อยเจียมตน และใจเย็น”^{๖๕}

การกล่าววาจาที่ประกอบไปด้วย จาคะ หมายถึง การสละ แบ่งปัน มีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุข การพูดที่เอาใจเขามาใส่ใจเราจะทำให้กล่าววาจาแต่ในสิ่งที่ดี ๆ เพราะไม่เป็นการทำให้ผู้ฟังขาดความสุข ไม่เป็นการเบียดเบียนจิตใจผู้ฟังให้เศร้าหมองขุ่นมัว เสียสละความสุขของตนเองแม้ว่าบางเรื่องอาจมีคนเข้าใจผู้พูดผิดอยากจะอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจแต่ถ้าพูดไปแล้วมีแต่สร้างปัญหาเพิ่ม ผู้พูดไม่พูดจะเกิดความสงบสุขในสังคมที่ตนอยู่มากกว่า ถ้าเรื่องนั้น

^{๖๕} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๒๖/๖

ไม่มีผลกระทบกับตนเองมากและผู้พูดสามารถที่จะอดทนได้ ผู้พูดก็ควรที่จะเลือกที่จะไม่พูดดีกว่า แม้ว่าตนเองอาจจะขาดความสุขไปบ้าง ซึ่งถือว่าเป็นการเสียสละความสุขของตนเองเพื่อความสุขของส่วนรวมได้

สรุปได้ว่า สามารถนำหลักฆราวาสธรรม ๔ ไปประกอบกับการค้าขายได้จะช่วยส่งผลให้การค้าเป็นไปด้วยดี เพราะผู้ขายต้องกล่าวการขายสินค้าด้วยปัญญา มีความจริงใจ ความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า ถ้าลูกค้ากล่าวถึงข้อบกพร่องของสินค้าหรือของตนเองผู้ขายต้องรู้จักข่มจิตข่มใจตน รู้จักควบคุมจิตใจไม่ให้โกรธในคำตำหนินั้น รู้จักฝึกหัด ตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง รู้จักปรับตัวปรับใจสามารถเข้าหาลูกค้าได้ ผู้ขายต้องมีความอดทนต่อความลำบาก มีจิตใจเข้มแข็ง หนักแน่น ไม่วู่วาม ทนต่อความล่วงล้ำก้ำเกินของลูกค้า การขายสินค้าไม่ใช่เรื่องง่ายผู้ขายต้องใจเย็นอดทนได้ทุกสถานการณ์ และผู้ขายต้องมีการเสียสละ แบ่งปัน มีน้ำใจให้กับลูกค้า ไม่หวังผลกำไรเกินควร

๒. อริยมรรคมีองค์แปด

อริยมรรคแปด มีองค์ประกอบ แปดประการ ดังนี้

๑) สัมมทิจิ

สัมมาทิจิ (Right Understanding) มีความเห็นชอบ หมายถึง มีความเห็นสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ได้แก่ ไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท มีความเห็นตามกระบวนการแห่งอริยสัจสี่

สัมมาทิจิ จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยแหล่งความรู้ ๒ ประการ

๑.๑ พรโตโฆสะ การรับรู้จากภายนอก หมายถึง การรับรู้จากบุคคลอื่น จากสังคมและวัฒนธรรมอื่น สิ่งภายนอกที่สำคัญคือ กัลยาณมิตรหรือเพื่อนที่ดี กัลยาณมิตรย่อมชักนำบุคคลให้มีความเห็นถูกต้อง

๑.๒ โยนิโสมนสิการ การพิจารณาด้วยอุบายอันแยบคาย หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง แยกความจริงขั้นปรมัตถ์ ออกจากความจริงขั้นสมมติให้ได้

๒) สัมมาสังกัปปะ

สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) มีความคิดชอบ หมายถึง การมีความดำริที่จะพ้นทุกข์เป็นแกนหลัก มีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ

๒.๑) เนกขัมมสังกัปปะ ความดำริออกจากกาม หมายถึง การคิดมุ่งสัการะติดยึดในสิ่งน่ารักน่าใคร่ บุคคลอาจจะอาศัยวัตถุ เช่น เงินทอง อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นเครื่องมือแสวงหาสิ่งที่ดีกว่า ประเสริฐกว่า

๒.๒) อัพยาบาทสังกัปปะ ความดำริในความไม่พยาบาท หมายถึง การไม่มีความคิดที่ปองร้ายผู้ใด ไม่เคียดแค้น ไม่ชิงชัง มีเมตตาปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข

๒.๓) อวิหิงสาสังกัปปะ ความดำริในการไม่เบียดเบียน หมายถึง การไม่คิดเอา
 รัตเอาเปรียบผู้ใด มีใจกรุณาคิดอนุเคราะห์ผู้อื่นให้พ้นทุกข์

๓) สัมมาวาจา

สัมมาวาจา (Right Speech) เจรจาชอบ หมายถึง การพูดจาด้วยจิตเมตตา มี
 สติปัญญาคุมในทุกขณะที่พูด มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

๓.๑) มุสาวาทา เวรมณี มีเจตนาเว้นจากการพูดเท็จ

๓.๒) ปิสุณวาจา เวรมณี มีเจตนาเว้นจากการพูดคำส่อเสียด

๓.๓) พรุสวาจา เวรมณี มีเจตนาเว้นจากการพูดคำหยาบ

๓.๔) สัมผัสปปลาปา เวรมณี มีเจตนาเว้นจากการพูดเพื่อจ้อ

๔) สัมมากัมมันตะ

สัมมากัมมันตะ (Right Action) การงานชอบ หมายถึง การใช้กำลังกายทำงานที่
 สุจริต โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

๔.๑) ปาณาติปาตา เวรมณี มีเจตนาเว้นจากการฆ่าสัตว์

๔.๒) อทินนาทานา เวรมณี มีเจตนาเว้นจากการลักทรัพย์

๔.๓) กาเมสุมิฉฉาจา เวรมณี มีเจตนาเว้นจากการประพฤติดีกาม

๕) สัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การประกอบอาชีพที่
 สุจริต อาชีพบางอย่างเป็นสุจริตหรือทุจริตโดยระบบ เช่น ดำรงเป็นอาชีพที่สุจริตโดยระบบ
 การประพาสทุจริตเป็นเรื่องราวของบุคคล การรับจ้างฆ่าคนเป็นอาชีพทุจริตโดยระบบ ฉะนั้น
 เมื่อระบบของอาชีพผิดแล้ว บุคคลผู้ประกอบอาชีพในระบบนั้นก็ต้องผิด

มิฉฉาณิชา การประกอบธุรกิจที่ไม่ชอบ ๕ ประการ คือ

๕.๑) การค้าอาวุธสำหรับประหารชีวิต

๕.๒) การค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร

๕.๓) การค้าขายน้ำเมา รวมทั้งสิ่งเสพติดทุกอย่าง

๕.๔) การค้าขายยาพิษ

๕.๕) การค้าขายมนุษย์

๖) สัมมาวายามะ

สัมมาวายามะ (Right Effort) เพียรพยายามชอบ หมายถึงการเพียรพยายามทางใจ
 มีความมุ่งมั่นที่จะประกอบคุณงามความดี ลักษณะของความเพียรที่สำคัญ มี ๔ ประการ คือ

๖.๑) สังวรปธาน เพียรพยายามไม่ให้กุศลนี้เกิดขึ้น หมายถึง การไม่ให้
 โอกาสแก่สำนึกที่ผิด พยายามไม่ให้สำนึกชั่วเกิดขึ้นในจิต เช่น ไม่คิดปองร้ายผู้ใด

๖.๒) ปหานปธาน เพียรพยายามละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว หมายถึงว่า ความคิดที่ไม่ดีใด เช่น ความอิจฉาริษยาเป็นต้น ก็ต้องฝึกสลัดให้ออกไปจากจิต

๖.๓) ภาวนาปธาน เพียรพยายามให้กุศลเกิดขึ้น หมายถึง การฝึกจิตให้มีแต่สิ่งดี ๆ มีเมตตาต่อผู้อื่น มีมุทิตาจิตต่อผู้ที่ได้ดี เป็นต้น

๖.๔) อนุรักษณาปธาน เพียรพยายามรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว หมายถึงว่า ความดีอันใดที่อยู่ในตนเอง เช่น ความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ ความดีเหล่านี้ควรรักษาให้คงอยู่ตลอดไป

๗) สัมมาสติ

สัมมาสติ (Right Mindfulness) ระลึกชอบ หมายถึง การมีจิตสำนึกก่อนที่จะทำ ก่อนพูด และก่อนคิด รู้เท่าทันกระแสจิต ไม่ประมาททุกขณะจิต สัมมาสติมีองค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ

๗.๑) กายานุปัสสนา การพิจารณาเห็นกายในกาย หมายถึง การใช้จิตกำหนดพิจารณาความเป็นไปของร่างกาย เช่น หายใจเข้าก็รู้ว่าหายใจในเข้า ฯลฯ

๗.๒) เวทนานุปัสสนา การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา หมายถึง การรู้อารมณ์ของจิต (เจตสิก) ตลอดเวลา ชอบก็รู้ว่าชอบ ไม่ชอบก็รู้ว่าไม่ชอบ

๗.๓) จิตตานุปัสสนา การพิจารณาเห็นจิตในจิต หมายถึง การรู้สภาพจิตตามเป็นจริง ๆ รู้ว่าขณะนี้จิตของเราเป็นอย่างไร มีอะไรเป็นอนุสัยนอนเนื่องอยู่ในจิตบ้าง

๗.๔) ธัมมานุปัสสนา การพิจารณาเห็นธรรมในธรรม หมายถึง การพิจารณารู้เท่าทันปรากฏการณ์ของธรรมชาติว่า มีความเปลี่ยนแปลง มีความขัดแย้ง และไม่มีแก่นแท้

๘) สัมมาสมาธิ

สัมมาสมาธิ (Right Concentration) สมาธิชอบ หมายถึง การมีความมุ่งมั่น มีจิตใจจดจ่อต่อการทำงานที่ทำ ใจแน่วแน่ จิตลงสู่ภวังค์ ไม่วอกแวกไปตามอารมณ์ที่เข้ามากระทบ ได้แก่ บุคคลผู้ได้ฌาน ๔ ตามลำดับขั้น คือ

๘.๑) ปฐมฌาน มีองค์ประกอบ คือ วิตก (ตริ๊ก) วิจาร (ตรอง) ปีติ (ความปลื้มใจ) สุข (ความสุข) และ เอกัคคตา (ความมีจิตเป็นหนึ่ง)

๘.๒) ทุตติยฌาน มีองค์ประกอบ คือ ปีติ สุข และเอกัคคตา

๘.๓) ตติยฌาน มีองค์ประกอบ คือ สุข และเอกัคคตา

๘.๔) จตุตถฌาน มีองค์ประกอบ คือ เอกัคคตา และอุเบกขา

สรุป อริยมรรคมีองค์แปดนี้ สามารถย่อลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมิ ปัญญา ดังนี้

สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ = ปัญญา

สัมมาวาจา สัมมากัมมัตตะ สัมมาอาชีวะ = ศีล

สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ = สมาธิ^{๖๖}

อริยมรรคมีองค์แปดสัมพันธ์กับการใช้วาจาเนื่องจากผู้พูดต้องรู้จักผู้อื่น เข้าใจสังคม เข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนา เป็นกัลยาณมิตรหรือเพื่อนที่ดี กัลยาณมิตรย่อมชักนำบุคคลให้มีความเห็นถูกต้อง การพูดที่ดีต้องมีการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญา สามารถแยกแยะ วิเคราะห์สังเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ได้ จะสามารถพูดได้ดี รู้เท่าทันในสิ่งต่าง ๆ มีความคิดที่ถูกต้อง ไม่ยึดติด เงินทอง อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากกว่าจิตใจที่ดั่งาม การไม่มีความคิดที่ปองร้ายผู้ใด ไม่เคียดแค้น ไม่ชิงชัง มีเมตตา ปราณนาจะให้ผู้อื่นมีสุข การไม่คิดเอา รัดเอาเปรียบผู้ใด มีใจกรุณาต่อผู้ที่กล่าววาจาด้วย มีการพูดจาด้วยจิตเมตตา มีสติปัญญาคุมใน ทุกขณะที่พูด ไม่พูดคำเท็จ ไม่พูดคำส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ สิ่งเหล่านี้สัมพันธ์กับการกล่าววาจาได้เป็นอย่างดีเพราะถ้าจิตไม่ดีวาจาที่กล่าวออกมาย่อมไม่ดีตามไปด้วย อีกทั้ง การประกอบอาชีพที่สุจริต เช่น ไม่ค้าขายอาวุธ ไม่ค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร ไม่ค้าขาย น้ำเมา รวมทั้งสิ่งเสพติดทุกอย่าง ไม่ค้าขายยาพิษ ไม่ค้าขายมนุษย์ ซึ่งการค้าขายในสิ่งเหล่านี้ จะทำให้ความสัมพันธ์ในการพูดมีเจตนาร้ายแฝงอยู่เพราะอาชีพเหล่านี้เป็นอาชีพที่เป็นโทษ การกล่าววาจาก็ย่อมมีแต่สิ่งที่เป็นโทษออกมา ผู้พูดที่มีการเพียรพยายามทางใจ มีความมุ่งมั่นที่จะประกอบคุณงามความดี ไม่คิดปองร้ายผู้ใด ความคิดที่ไม่ดีต่าง ๆ เช่น ความอิจฉาริษยา การฝึกจิตให้มีแต่สิ่งดี ๆ มีเมตตาต่อผู้อื่น มีมุทิตาจิตต่อผู้ที่ได้ดี มีความรัก ความปรารถนาดีต่อ ผู้ที่ย่อมสัมพันธ์กับการกล่าววาจาเพราะคนที่มิมีจิตใจดีการกล่าววาจาออกมาย่อมน่าฟัง มีแต่สิ่งดี และเป็นมงคลทั้งผู้พูดและผู้ฟัง ผู้พูดที่มีจิตสำนึกก่อนที่จะทำ ก่อนพูด และก่อนคิด รู้เท่าทัน กระแสจิต ไม่ประมาททุกขณะจิต และการที่ผู้พูดมีความมุ่งมั่น มีจิตใจจดจ่อต่อการทำงานที่ทำ ใจแน่วแน่ จะสัมพันธ์กับการพูดที่ว่าผู้พูดจะพูดแต่ในสิ่งที่จริง เป็นความจริง และรู้เท่าทัน ความคิดของตนเองจึงต้องกล่าวแต่สิ่งที่มีประโยชน์ ทั้งตนเองและส่วนรวม ไม่เกิดผลร้ายตามมา ภายหลังจากกล่าววาจาออกไปแล้ว

๒.๑๑.๓ หลักธรรมที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการค้าขาย

หลักธรรมที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการค้าขาย มีดังนี้

๑. สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ ๔ หมายถึง หลักธรรมอันเป็นเครื่องผูกมิตร สงเคราะห์ช่วยเหลือ กัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นหลักธรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ทางใจของหมู่ชนในสังคมให้อยู่ ร่วมกัน ได้แก่

^{๖๖} สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, พุทธศาสน์, หน้า ๑๕๙.

๑) ทาน หมายถึง การให้ การสละ แบ่งปัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ บริจาค สิ่งของของตนที่มีอยู่ให้ผู้อื่นบ้างเท่าที่สามารถจะให้ได้ สังคมมนุษย์อยู่ได้เพราะการให้และการรับ การให้อาจแยกออกเป็น ๒ อย่าง คือ อามิสทาน หมายถึง การให้วัตถุ และธรรมทาน หมายถึง การให้ความรู้

๒) ปิยะวาจา หมายถึง เจรจาด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน การพูดจาไพเราะ รื่นหู ไม่ใช่คำหยาบหรือคำกระด้าง เหมือนดังที่กวีเอกสุนทรภู่ กล่าวไว้ว่า อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย

๓) อตถจริยา หมายถึง การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น ความเอาใจใส่เป็นภาระธุระในกิจการงานให้สังคม ไม่นิ่งดูตาย ทำทุกอย่างที่จะทำให้สังคมได้รับประโยชน์ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์และกำลังความคิด

๔) สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้มีตนเสมอ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย เข้ากับคนได้ทุกชนชั้น ทั้งระดับที่สูงกว่าตนและระดับที่ต่ำกว่าตน วางตนให้สอดคล้องกับหลักการที่ถูกต้อง^{๖๗}

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ กล่าวว่า มนุษย์เราจะติดต่อ แลกเปลี่ยนความรู้สึกันนึกคิดกันได้ก็ด้วยอาศัยการพูดเป็นสำคัญ จะติดต่อกันฉันเพื่อนเพื่อสังสรรค์สามัคคีกัน ก็ต้องอาศัยคำพูด จะติดต่อกันทางธุรกิจเป็นการทำมาค้าขาย ก็ต้องอาศัยคำพูด จะติดต่อกันทางการปกครองและทางการบ้านการเมือง ก็ต้องอาศัยคำพูด ถ้าท่านจะให้คนชอบท่านและนิยมท่านแล้วท่านจะต้องมีสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งอย่างหนึ่งได้แก่ปิยะวาจา วาจาอันเป็นที่รักใคร่อ่อนหวาน^{๖๘}

สังคหวัตถุ ๔ ส่งผลต่อความสำเร็จในการค้าขายเพราะเป็นหลักธรรมที่เหนียวแน่นใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกัน ผู้ขายต้องรู้จักการให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว การค้าขายต้องการลดแลกแจกแถมบ้าง แต่ต้องซื่อสัตย์และจริงใจ โดยการให้สินค้าที่ดีกับลูกค้า ไม่ใช่เป็นสินค้าที่หมดอายุหรือสินค้าไม่ดี การให้ยอมผูกมิตรได้ เพราะผู้ให้ยอมเป็นที่รักของผู้รับเสมอ และสร้างกัลยาณมิตรได้ เมื่อมีกัลยาณมิตรจะค้าขายสิ่งใดยอมเจริญรุ่งเรือง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ (การครองชีวิตที่ประเสริฐ) ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่า ผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มาก ซึ่งอารยอัชฎางคิภรรค”

^{๖๗} สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, พุทธศาสน์, หน้า ๑๙๐.

^{๖๘} วิรัช กลวิรัตนกุล, วาทีนเทศและวาทีลปหลักทฤษฎีและวิธีปฏิบัติยุคสหัสวรรษใหม่, หน้า ๑.

“ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรธานแห่งสัทธรรม” ฯลฯ^{๖๙}

ผู้ขายต้องรู้จักการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจกับลูกค้า ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็ประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ ไม่พูดเพื่อหวังผลประโยชน์ของตนเพียงอย่างเดียว ไม่พูดในสิ่งที่เป็เท็จเพียงเพื่อต้องการขายสินค้าเท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์เคยตรัสเรื่องราวจาที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการนั้นเป็สุภาสิต ไม่เป็ทุพภาสิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน วาจาที่ ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ

- ๑) กลาววาจาสุภาสิตอย่างเดียว ไม่กลาววาจาทุพภาสิต (ไม่สอเสียด)
- ๒) กลาววาจาที่เป็ธรรมอย่างเดียว ไม่กลาววาจาที่ไม่เป็ธรรม (ไม่เพอเจอ)
- ๓) กลาววาจาเป็ที่รักอย่างเดียว ไม่กลาววาจาไม่เป็ที่รัก (ไม่หยาบคาย)
- ๔) กลาววาจาสัตย์จริงอย่างเดียว ไม่กลาววาจาหละหละ (ไม่มุสา)

ภิกษุทั้งหลาย วาจาที่ประกอบด้วย ๔ ประการนี้แล เป็สุภาสิต ไม่เป็ทุพภาสิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน^{๗๐}

การประกอบอาชีพค้าขายนี้การพูด การกล่าววาจานั้นเป็สิ่งสำคัญมากกับการประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งผู้ทำการค้าขายต้องระมัดระวังในคำพูดของตนเอง มีสติก่อนกล่าววาจาออกไปเสมอ คิดถึงผลรับที่จะเกิดขึ้นหลังจากที่พูดออกไปแล้ว สอดคล้องกับสุภาสิตไทยที่ว่า “พูดดีเป็ศรีแก่ปาก พูดมากปากมีสี ” คนที่มีอาชีพค้าขายต้องเป็มีลักษณะที่น่าคบน่ารัก ไม่พูดอวดดี คือ ไม่โม้โอ้อวด ไม่พูดมากจนผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่าย

ดังที่สุนทรภู่กล่าวไว้ในนิราศภูเขาทองว่า

ถึงบางพูดพูดดีเป็ศรีศัคดี
มีคนรักสรรถ้อยอรรอยจิต
แม่นพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา^{๗๑}

ในโคลงโลกนิติ มีคำประพันธ์เกี่ยวกับการกล่าวจาไว้ ดังนี้

“ทรัพย์มากหากถ้อยแท้	วาจา
ชนไปชอบพูด	ติดต้อง
น้อยทรัพย์อภัยศลา	ทราชมรูป

^{๖๙} ข.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๙๕/๒๓๗.

^{๗๐} อง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๘/๓๓๘.

^{๗๑} เทพ สุนทรศารทูล, เพลงยาวนิราศสุนทรภู่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

แต่เพราะถ้อยคำพร้อง เพริศสิ้นทั้งมวล”^{๗๒}

ผู้ขายต้องรู้จักการสงเคราะห์คนอื่นหรือการประพัตินในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว มองเห็นผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ผู้ขายต้องเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอด้านเสมอปลาย คุณธรรมสังคหวตถุ ๔ นี้จะช่วยให้ผู้ประกอบการอาชีพค้าขายเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย การที่ผู้ค้าขายใช้หลักธรรมข้อนี้ในการประกอบอาชีพค้าขายจะช่วยทำให้ลูกค้าประทับใจ สามารถผูกใจลูกค้าได้และช่วยส่งเสริมให้กิจการก้าวหน้ารุ่งเรืองยิ่งขึ้น

๒. มิฉฉฉฉฉฉฉ ๕

มิฉฉฉฉฉฉฉ คือ การค้าขายที่ผิด หรือไม่ชอบธรรม หมายถึง บุคคลไม่ควรค้าขายสิ่งเหล่านี้ ซึ่งถือว่าเป็นอันตรายต่อเพื่อนมนุษย์ต่อสัตว์และต่อสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย

๒.๑) สัตตฉฉฉฉฉฉฉ คือ การขายอาวุธ ได้แก่ อาวุธปืน อาวุธเคมี ระเบิด นิวเคลียร์ อาวุธอื่น ๆ เป็นต้น อาวุธเหล่านี้หากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกัน จะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกัน โลกจะไม่เกิดสันติสุข นอกจากนั้นยังก่อมลพิษต่อสภาพแวดล้อมอีกด้วย

๒.๒) สัตตฉฉฉฉฉฉฉ หมายถึง การค้าขายมนุษย์ ได้แก่ การค้าขายเด็ก ตลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ

๒.๓) มังสฉฉฉฉฉฉฉ หมายถึง การขายเนื้อสัตว์ เป็นการ ส่งเสริมให้ทำผิดศีลข้อที่ ๑ คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต โดยเฉพาะสัตว์ที่กำลังสูญพันธุ์ทุกชนิด

๒.๔) มัชฉฉฉฉฉฉฉฉ หมายถึง การค้าขายน้ำเมา ตลอดจนการค้ำสารเสพติดทุกชนิด

๒.๕) วิสฉฉฉฉฉฉฉ หมายถึง การค้าขายยาพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสัตว์และสิ่งแวดล้อมด้วย^{๗๓}

มิฉฉฉฉฉฉฉ ๕ เป็นหลักธรรมที่ให้ผู้ค้าขายยึดเป็นหลักปฏิบัติเพื่อเป็นข้อห้ามสำหรับผู้ที่ต้องการประสบความสำเร็จในอาชีพค้าขาย หมายความว่า ผู้ค้าขายต้องไม่ประกอบอาชีพเหล่านี้จึงจะส่งเสริมการขายให้ประสบผลสำเร็จในการค้าขายได้ เพราะการค้าขายที่ผิด หรือไม่ชอบธรรม ซึ่งถือว่าเป็นอันตรายต่อเพื่อนมนุษย์ต่อสัตว์และต่อสภาพแวดล้อม เช่น การขายอาวุธ เพราะหากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกัน จะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกัน โลกจะไม่เกิดสันติสุข นอกจากนั้นยังก่อมลพิษต่อสภาพแวดล้อมสังคมโลกก็จะอยู่อย่างลำบาก และเกิดความวุ่นวาย อาชีพการค้าขายมนุษย์ เช่น การค้าขายเด็ก ตลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ เพราะทุกชีวิตย่อมมีสิทธิ์เท่าเทียมกันที่จะอยู่ในโลกใบนี้อย่างมีความสุข การ

^{๗๒} โคลงโลกนิติ, ฉบับถอดความร้อยแก้ว : บันทึกสยาม, (กรุงเทพมหานคร : โพลินบุ๊กเนต, ๒๕๔๔),

หน้า ๑๕๐.

^{๗๓} อังปณจก. ๒๒/๑๗๗/๒๓๓

ขายเนื้อสัตว์ เป็นการส่งเสริมให้ทำผิดศีลข้อที่ ๑ คือ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ยิ่งสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์จะเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้สิ่งแวดล้อมโลกเกิดการเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบร้ายแรงกับทุกชีวิตบนโลกได้ เช่น เกิดโรคร้อน เกิดโรคระบาด หรืออาจเกิดเชื้อไวรัสสายพันธุ์ใหม่ต่าง ๆ ที่หายารักษาไม่ได้

อาชีพการค้าขายน้ำเมา ตลอดจนการค้าสารเสพติดทุกชนิด และการค้าขายยาพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้ใช้และอันตรายกับสังคม ทำให้สังคมไม่เกิดสันติสุขกับการประกอบอาชีพเหล่านี้ สำหรับผู้ที่คือนักค้าขายแล้วถ้าต้องการประสบผลสำเร็จจึงสมควรที่จะยึดหลักธรรมมิจฉวนนิชชา ๕ นี้ คือ ไม่ทำการค้าขายที่ผิด หรือไม่ชอบธรรม เพราะเป็นอันตรายต่อเพื่อนมนุษย์ต่อสัตว์และต่อสภาพแวดล้อม

มิจฉวนนิชชา ๕ นี้เป็นหลักธรรมที่ผู้มีอาชีพในการค้าขายไม่ควรประกอบเพราะนำพามาซึ่งความเสื่อมเสียให้กับตนเอง ครอบครัว และกิจการค้าขายที่ตนกำลังดำเนินอยู่ หรืออาจจะส่งผลร้ายแรงถึงประเทศชาติได้ เช่น ค้ายาเสพติดให้โทษ ค้าอาวุธสงคราม ระเบิดนิวเคลียร์ เป็นต้น

๓. ปาปณิกรรม ๓

ปาปณิกรรม คือ หลักของการเป็นพ่อค้า หรือคุณสมบัติของพ่อค้า หมายถึง การเป็นพ่อค้าที่ดีจะต้องมีหลักในการทำการค้าหรือมีคุณสมบัติด้านการค้าดังต่อไปนี้

๑) จักขุมา คือ ตาดี หมายถึง การรู้จักสินค้า ดูสินค้าเป็น สามารถคำนวณราคากะทุนเก่งกำไรได้อย่างแม่นยำ เป็นต้น

๒) วิรูโระ คือ จัดเจนธุรกิจ หมายถึง รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวหรือความต้องการของตลาด มีความสามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า บริการตรงกับความต้องการของลูกค้า เป็นต้น

๓) นิสสยสัมปันโน คือ มีพร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่ยอ้าย หมายถึง ทำตัวเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจ ในหมู่แหล่งทุนใหญ่ (เครดิตดี) มีความสามารถหาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการได้โดยง่าย^{๗๔}

ปาปณิกรรม ๓ ส่งผลต่อความสำเร็จในการค้าขายเพราะ ปาปณิกรรม คือ หลักของการเป็นผู้ขาย หรือคุณสมบัติของพ่อค้า หมายถึง การเป็นผู้ขายที่ดีจะต้องมีหลักในการค้าหรือมีคุณสมบัติด้านการค้า เช่น การรู้จักสินค้า ดูสินค้าเป็น สามารถคำนวณราคากะทุนเก่งกำไรได้อย่างแม่นยำ เป็นต้น รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวหรือความต้องการของตลาด มีความสามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า บริการตรงกับความต้องการ

ต้องการของลูกค้า มีพร้อมด้วยแหล่งทุน มีความสามารถหาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการได้โดยง่าย

การเป็นนักค้าขายที่จะประสบความสำเร็จควรมีหลักแนวทางปฏิบัติ เช่น การรู้จักสินค้า รู้จักการลงทุน และประมาณความสำเร็จในช่วงเวลานั้นหรือเข้าใจในตัวสินค้านั้นเป็นอย่างดี เรียกว่าการมี จักขุมา คือตาดี และสามารถรู้จัดเจนหรือรู้แหล่งสินค้าที่มีความต้องการใช้ในตลาดการค้า หรือความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงหรือรู้ช่องทางการจัดจำหน่ายในปัจจุบันได้ และนำเอาธรรมข้อ วิธูโร ไปใช้อย่างเกิดประสิทธิผลและตรงตามความต้องการในการบริการของลูกค้า และสามารถหาแหล่งเงินทุนกับตัวสินค้าเหมาะสมเรียกว่าการสร้างเครดิตความเชื่อถือไว้วางใจขึ้นในหมู่ของลูกค้า ไม่สร้างความเสื่อมศรัทธาต่อตัวผู้ค้าขายและสินค้า กล่าวได้ชัดที่ลูกค้าจะได้ผลลัพธ์ก็เท่ากับที่ผู้ค้าขายได้สร้างนิสัยอันเป็นหลักการเป็นผู้ค้าที่มี นิสัยสัมปโน ต่อธุรกิจหรืองานที่ทำ คือเป็นการสร้างแหล่งหาทุนหรือมีการสร้างเครดิตที่จะหาเงินมาลงทุนในการดำเนินกิจการได้โดยง่าย การนำหลักธรรมนี้มาใช้ในการส่งเสริมต่อการค้าขายและสัมพันธที่จะส่งเสริมถึงความสำเร็จในการค้าขาย ไม่ว่าจะกิจการใด ๆ ก็ตาม หากได้นำหลักธรรมนี้ไปใช้ไปปฏิบัติก็สามารถสร้างความเจริญรุ่งเรืองต่ออาชีพค้าขายได้เป็นอย่างดี

๔. โภควิภาค ๔

โภควิภาค ๔ คือ หลักที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแนะนำให้ชาวบ้านผู้ครองเรือนใช้แบ่งทรัพย์สินที่มีอยู่ออกเป็น ๔ ส่วน สำหรับ ๓ จุดประสงค์ เพื่อให้ชีวิตเป็นอยู่โดยมีความสุข

ส่วนที่ ๑ ใช้สำหรับเลี้ยงตนและบุคคลในครอบครัว ตลอดถึงบ่าวบริวารและมิตรสหาย รวมทั้งเพื่อประโยชน์ เช่น ใช้บำรุงชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

ส่วนที่ ๒ และ ๓ ใช้ลงทุนประกอบกิจการงาน ให้มีรากฐานมั่นคงและได้ผลกำไรมากยิ่งขึ้น

ส่วนที่ ๔ เก็บเอาไว้ใช้ในคราวจำเป็น เช่น ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขเหตุร้ายต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นกับเรา หรือ บุคคลรอบข้างได้ทุกเมื่อ^{๗๕}

โภควิภาค ๔ นี้ ส่งผลต่อความสำเร็จในการค้าขายได้ เพราะเป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแนะนำให้ชาวบ้านผู้ครองเรือนใช้รู้จักการบริหารจัดการแบ่งทรัพย์สินที่มีอยู่ ออกเป็น นอกจากทรัพย์สินที่ใช้สำหรับเลี้ยงตนและบุคคลในครอบครัว ตลอดถึงบ่าวบริวารและมิตรสหาย รวมทั้งเพื่อประโยชน์ เช่น ใช้บำรุงชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งการเป็นนักค้าขายที่จะ ประสบผลสำเร็จต้องเป็นคนที่มีรู้จักการแบ่งปันทรัพย์สินของตนให้กับคนอื่น ไม่เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว เป็นคนจิตใจกว้างขวาง ทำให้มีเพื่อนฝูงจำนวนมากเมื่อทำการค้าขายย่อมส่งผล

^{๗๕} ที.ปา. (ไทย)๑๑/๑๙๗/๒๐๒

ให้การค้าขายประสบผลสำเร็จได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ พระอรรถกถาจารย์^{๗๖} ได้อธิบายว่า ผู้มีโศกะย่อมสามารถประสานมิตรไว้ได้ คนนอกนั้นไม่สามารถ พึงบริโศโคโศกะโดยส่วนเดียว ความว่าพึงบริโศโคโศกะด้วยหนึ่งส่วน พึงประกอบการทำงานด้วยสองส่วน ความว่า พึงประกอบการทำงานมี กสิกรรมและพาณิชย์กรรมเป็นต้น และพึงเก็บส่วนที่สี่เอาไว้เพื่อใช้ในยามมีอันตราย เพราะการงานนั้นย่อมไม่เป็นไปเช่นกับ วันหนึ่งตลอดกาลของตระกูลทั้งหลาย บางครั้งแม้อันตรายก็ย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจราชภัย เป็นต้น จะเห็นได้ว่าคนที่มียุทธรูปและแบ่งปันคนอื่นนั้นย่อมมีมิตรสหายมากจะทำกิจการงานใดก็ย่อมมีคนช่วยเหลือหรือจะทำการค้าขายก็มีคนอุดหนุนจำนวนมาก ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า ทรัพย์ ไว้ว่าหมายถึง เครื่องปลื้มใจ ใครมียุทธรูปคนนั้นก็ปลื้มใจ หรือว่าทรัพย์เป็นเครื่องทำความปลื้มใจให้แก่บุคคล พุด ง่าย ๆ ก็คือ ความปลื้มใจ เป็นชื่อของสิ่งที่เรียกว่าทรัพย์^{๗๗} และหลักธรรมโศกวิภาค ๔ นี้ยังส่งเสริมให้นำทรัพย์ไปช่วยเหลือหรือทำประโยชน์ในการบำรุงชาติ ศาสนาอีกด้วย เมื่อค้าขายแล้วได้ผลกำไรก็ต้องตอบแทนสังคมโดยการนำเงินส่วนหนึ่งไปบริจาคเพื่อให้สังคมนำไปใช้ประโยชน์พัฒนาชาติต่อไป หลักธรรมข้อโศกวิภาค ๔ นี้จึงช่วยให้ส่งเสริมให้ประสบความสำเร็จในการค้าขายได้ อีกทั้งหลักธรรมข้อนี้ยังส่งเสริมให้นำเงินใน ส่วนที่ ๒ และ ๓ ไปใช้ลงทุนประกอบกิจการงาน ให้มีรากฐานมั่นคงและได้ผลกำไรมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

๕. หลักปฏิสัมพันธ์ ๔

ปฏิสัมพันธ์ ๔ (ปัญญาแตกฉาน)

๑. อัตตปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปรีชาแจ้งในความหมาย, เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล

๒. ัมมปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปรีชาแจ้งใจหลัก, เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

๓. นิรุตติปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา, รู้ศัพท์ ถ้อยคำ บัญญัติ และภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้

^{๗๖} พระสูตรและอรรถกถาแปลที่มณีกาย ปาฎิการวรรค เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓,

(กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๑.

^{๗๗} พุทธทาสภิกขุ, สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วย วิธีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจ พอเพียง,

(กรุงเทพมหานคร : ตถาตา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔๔.

๔. ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ, มีไหวพริบ ชี้แจงในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสม เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์^{๗๘})

ผู้ที่มีอาชีพค้าขายมีความจำเป็นต้องมีสติปัญญาที่ชาญฉลาดเฉียบแหลม เป็นผู้ที่มีปัญญามาก ในหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ข้อนี้ ถ้าใช้ในการพิจารณาวิเคราะห์ข้อธรรมก็แตกฉานในธรรมยิ่งขึ้น แต่ถ้านำมาใช้ในการค้าขายก็จะเป็นหลักธรรมที่ช่วยในการส่งเสริมให้การค้าขายให้ประสบผลสำเร็จ เพราะผู้ที่จะเป็นนักขาย พ่อค้า แม่ค้า หรือเป็นกิจการใหญ่โตที่เรียกว่านักธุรกิจระดับประเทศหรือระดับโลกแล้วต้องมีปัญญานับว่าฉลาดในการประกอบกิจการ ยิ่งฉลาดและมีปัญญาแตกฉาน สามารถเห็นเหตุการณ์หรือสถานการณ์ความเป็นไปของเศรษฐกิจก็สามารถแยกแยะ อธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร สามารถวิเคราะห์เศรษฐกิจได้ทะลุทะลวง สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อยอดความคิดออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผลในอนาคต สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร มีเทคนิคหรือกลยุทธ์ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการค้าขาย เห็นผลอย่างหนึ่งก็สามารถสืบสาว กลับไปหาเหตุได้ มองทะลุถึงกระบวนการค้าขายตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงได้ผลกำไร และล่วงรู้ถึงการเติบโตของกิจการในอนาคต มีปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา, วัชพัตถ์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงอธิบายให้ลูกค้าเข้าใจและเห็นตามได้ในสินค้าที่ตนเองนำเสนอ รู้ว่าจะกล่าววาจาใดจะสามารถมัดใจลูกค้าและทำให้ลูกค้าตัดสินใจซื้อสินค้าหรือร่วมลงทุนในการประกอบธุรกิจของตน มีความเชี่ยวชาญในการประกอบธุรกิจ มีไหวพริบปฏิภาณ มีความคิดทันสมัยทันเหตุการณ์ สามารถเชื่อมโยงความรู้ที่มีอยู่และต่อยอดความคิดให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน การเป็นผู้ที่มีปัญญาแตกฉานนี้จะสามารถนำพาให้การประกอบกิจการค้าขายให้พัฒนายิ่งขึ้นไปอีก

ปฏิสัมพันธ์ ๔ นี้ ยังสอดคล้องกับหลักธรรม ข้อ พละ ๕ คือ พลังของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ที่สามารถปกครองกษัตริย์ปกครองแผ่นดินได้ ในข้อ พลังปัญญา หรือกำลังปัญญา คือ ทรงปรีชาญาณ หยั่งรู้เหตุผล ผิดชอบ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ทั้งภายในภายนอก และดำรงต่าง ๆ ให้ได้ผลเป็นอย่างดี กำลังแขนหรือกำลังกาย แม้จะสำคัญ แต่ท่านจัดว่าต่ำสุด หากไม่มีพลังอื่นควบคุมค้ำจุน อาจกลายเป็นกำลังอันตราย ส่วนกำลังปัญญา ท่านจัดว่าเป็นกำลังอันประเสริฐ เป็นยอดแห่งกำลังทั้งปวง เพราะเป็นเครื่องกำกับ ควบคุมและนำทางกำลังอื่นทุกอย่าง^{๗๙}

การเป็นนักค้าขายที่จะประสบผลสำเร็จในอาชีพจึงจำเป็นต้องมีหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ เพราะยิ่งเป็นบุคคลที่มีปัญญาแตกฉานมากก็ยิ่งช่วยส่งเสริมให้ธุรกิจการค้าขายเติบโต

^{๗๘} ๐.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๑๖, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๖๘/๑๗๕, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๘๔/๔๐๐

^{๗๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๑.

ก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็วและยังยืนมั่นคง

๒.๑๒ สรุป

การที่ผู้ค้าขายจะประสบผลสำเร็จในอาชีพการค้านั้นเกิดจากการกล่าววาจาแนะนำสินค้าของผู้ขายกับผู้ซื้อ ซึ่งผู้ขายจำเป็นต้องเป็นคนมีศีลธรรม ในพระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึง คนมีศีลธรรม หรือมีมนุษยธรรม ที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน มีคุณสมบัติดังนี้ คือ ๑. มีสุจริตทั้งสาม คือ มีความประพฤติดีประพฤติชอบ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) กายสุจริต ๒) วาจาสุจริต ๓) มโนสุจริต หลักธรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนส่งเสริมและสัมพันธ์กับการใช้วาจาเพื่อการค้าขายในพระพุทธศาสนาเถรวาททั้งสิ้น มีหลากหลายข้อแตกต่างกัน หลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้หรือหลักธรรมอื่น ๆ ถ้านำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสมด้านกาย วาจา และใจ จะส่งเสริมให้เป็นคนมีศีลธรรม ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ เป็นคนมีความเสียสละ อุดหนุน เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ใช้สติปัญญาในการคิดพิจารณาก่อนที่จะกล่าววาจาใดออกไป คิดถึงผลกระทบหลังจากกล่าววาจาออกไปแล้ว จะช่วยส่งเสริมให้ผู้ค้าขายประสบผลสำเร็จและเจริญรุ่งเรือง